

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY ÉS DRASKÓCZY EDE

1939. június

VIII. évf. 6. szám

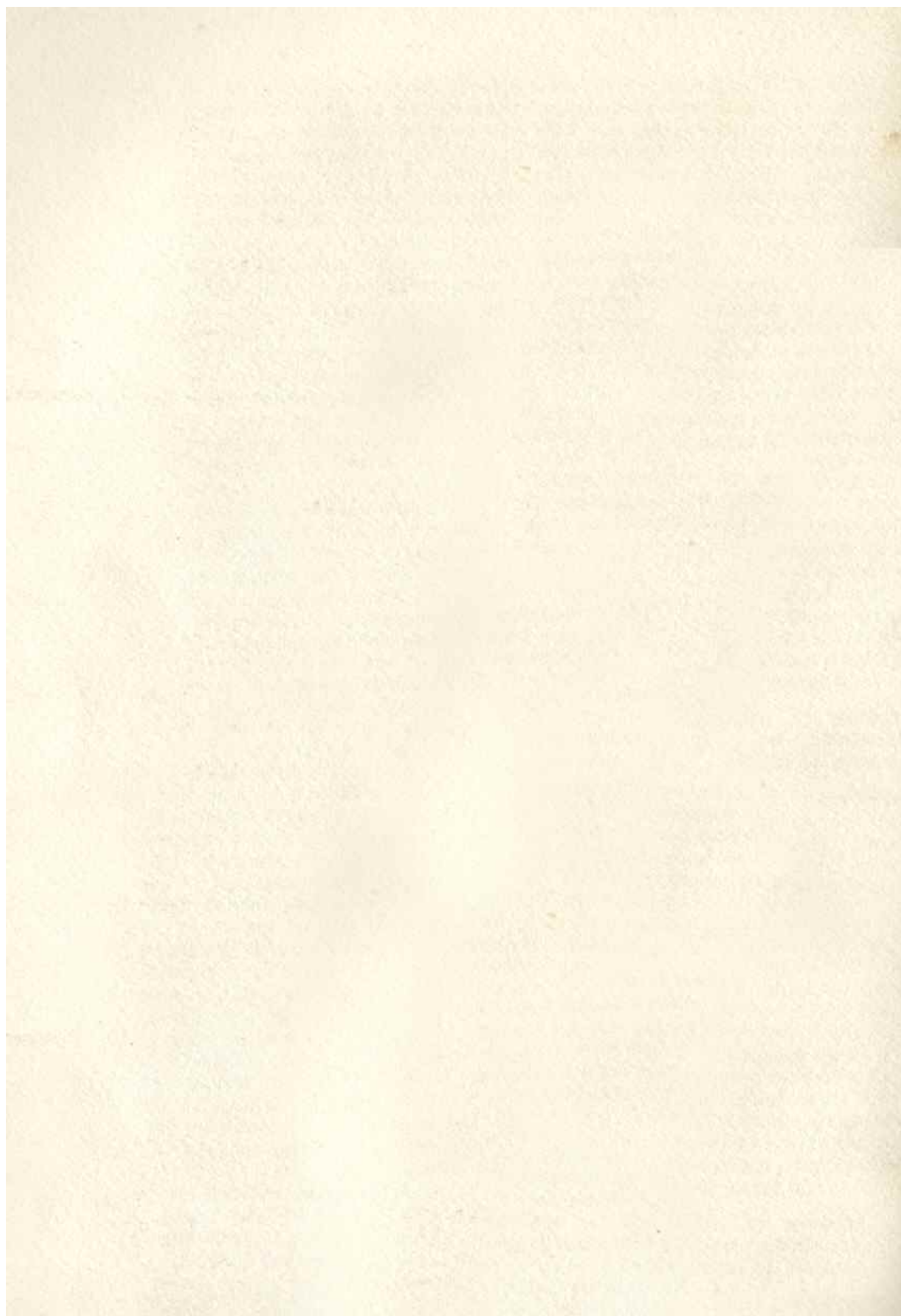
Dr. DEÁK LEÓ: A kisebbségi kérdés megvilágítása	241
NÉMETH LÁSZLÓ: Budapest meghódítása	254
Dr. BARTUCZ LAJOS: A magyarság faji összetétele	257
REMÉNYI JÓZSEF: Kalandregény, Mozart (versek)	265
CZIRÁKY IMRE: Kaland a tarlón (elbeszélés)	267
BÉKÁSSY GYÖNGYI: A magyar zene rokonsága	273
MUNK ARTUR: Husz éves találkozó (regényrészlet)	278
KASS LÁSZLÓ: A világpolitikai helyzet	289
SZEGEDI EMIL: Megjegyzések	292
KÁZMÉR ERNŐ irodalmi szemléje: Zs. Milicsevity: <i>Književne Kronike</i> ; — Schöpfung Aladár: <i>Vihar az akváriumban</i> ; — Tamási Áron: <i>Szülföldem</i> ; — Mikes Margit: <i>Költő a konyhán</i>	298

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára . . .	10 Din.
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . . .	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9 — Pengő
Egész évre	18'— Pengő

A KISEBBSÉGI KÉRDÉS MEGVILÁGÍTÁSA

IRTA: DR. DEÁK LEÓ

Maga a fogalom: nemzeti kisebbség abban az ideológiában, amint ezt ma ismerjük és amint ez a mai nemzetközi politikának még feladatát alkotja, — tulajdonképen a közvetlen háboru utáni előbb nem ismerték volna; azt sem, hogy a kisebbségi kérdés már a háboru előtt nem okozott volna különösebb gondot az államférfiaknak. Sőt ellenkezőleg! A nemzeti kisebbségeknek keletkezése és fogalma egybeesik a nemzeti állameszme felvetődésével és a nemzeti államok kialakulásával.

Amig azonban a háboru előtti időkben a nemzeti államok kifejlődése elé a nemzeti kisebbségek csak annyiban gördítettek akadályt, amennyiben tömegüknél vagy magasabb kulturájuknál fogva ellen tudtak állni a nemzeti eszme terjedésének, s amig akkoriban a kisebbségek léte a többségi népek emberséges érzésétől, az államok közötti kétoldalú megállapodásoktól, esetleg egy a nemzetközi életben nagy súlyt reprezentáló hatalom védelmétől függött, — addig napjainkban ezeknek létét, fennmaradását és nyugodt fejlődését nemzetközi megállapodások szavatolják.

Sem a mai, sem a háboru előtti Európában nem lehet eszményi értelemben veti nemzeti államról beszélni. Minden állam határain belül más-más eredetű népek, különböző nyelvcsoportok találkoztak, más-más fokig fejlődött kulturák versenyeztek. A többnyelvűségnek okát az egymást követő háborukban, ezek eredményeiben, vándorlásokban és telepítésekben kell keresni. A differenciálódást többségi és kisebbségi nép között legtöbbször a népek számaránya, nem ritkán azonban a hatalmi tulsuly adja. A hatalmon levő nemzetnek van meg a legtöbb előfeltétele a fejlődéshez, hatalmával vonzza és gyengíti az idegen kulturákat és az állami élet minden megnyilvánulására ráüti salát nemzeti bélyegét.

Igy nem túlozzunk, ha azt állítjuk, hogy a háboru előtti időkben a kisebbségek a többségi népeknek a legtöbb államban kényrekedvre ki voltak szolgáltatva. Ki találja pl. a háboru előtti Németországban vagy helyesebben Poroszországban a nagyon jelentős számban ott élt szlávoknak nyomát, vagy kinek van fogalma arról a kultúracérról, amely Spanyolországban állandósult a XIX. században a katalánok elnemzetlenítése körül, avagy ki keresne ma már bretonokat Franciaországban? Stb. Ki beszélne ma már Né-

metországban dánokról, noha ezek kicsiny számarányukkal ebben a művelt államban a legnagyobb foku kulturát képviselik.

A kisebbségeknek a kiszolgáltatottsága nem volt általános. Voltak államok, melyek minden különösebb intézkedés nélkül elnézték, türték, vagy sőt elősegítették a határaikon belül élő kisebbségek kulturmegnyilatkozásait, különösen ha ez a kultúra előrehaladottabb állapotot igazolt. Más államok törvénybe iktatták a jogokat, amelyek biztosították kisebbségeik nyugodt fejlődését, nemzeti sajátosságaiknak és szokásaiknak kiélését. Hogy csak egy példát említsünk: Magyarországon az 1868. évi XXX. és XXXVIII. törvénycikk a kulturautonómián felül az önálló közigazgatási berendezkedés lehetőségét is biztosította a nemzetiségeknek.

A háboru utáni közvetlen évek gyökeres változást teremtettek e kérdésben. A tisztultabb felfogás és emberséges érzés, amely korábban a vallásszabadságot és vallási türelmet ráoktrojálta Európa összes-államaira, most nemzetközi védelem alá helyezte a nemzetek kulturáját.

Másszóval: az emberi érzelmek skáláján ugyanaz a hang reagált a kisebbségi jogok tekintetében, mint amely a XIX. század vezető eszméjét: a vallás és leikiismeret szabadságát világgá kürtölte.

Szemben a háboru előtti helyzettel a kisebbségi jogoknak a kodifikálása és egyben egy perrendi eljárás megalkotása a békeszerződésekkel egyidejűleg nem csak azért vált szükségessé, mert még élénken emlékezetben éltek néhány államnak a mult század második felében a vallás szabad gyakorlása elé gördített, az emberi jóérzéssel össze nem egyeztethető törvényes intézkedései, hanem azért is, mert a békeszerződések ijesztő nagy számban alkotak kisebbségeket és ezeknek kulturája több esetben az uralkodó nemzet kulturáját meghaladta. A kisebbségeknek a bekebelezése előre vetette az árnyékát ezenfelül egy elnemzetlenítési hullámnak is, különösen olyan államok részéről, amelyeknek akár elég hatalmuk, akár elég jó összeköttetésük volt ahhoz, hogy az ilyen eljárásuk káros következményeitől ne kelljen tartaniok. Számítani kellett a kisebbségi sorsba került népcsoportoknak ellenállásával, elégedetlenségével, amely — ha csak a 40 milliós számot tekintjük, mint amelyet ezek képviseltek — a világbéke szilárdságát és állandóságát veszélyeztethették. A békeszerződések alkotói humanus érzésüknek és gondolkodásuknak, nemkülönben előrelátásuknak akarták tanujelét adni, amikor a sajátos nemzeti kulturákat akár az állami szuverenitásnak bizonyos fokig menő csökkentésével is védelmükbe vették.

Tagadhatatlan a Páris-környéki békeszerződések megalkotói részéről a kisebbségek irányában bizonyos jóindulat, amit talán helyesebben a lekiismeretfurdalás vagy kapkodás fogalmával hozhatunk kifejezésre. Tagadhatatlan, mert a kisebbségek védelmét az akkori idők leghatalmasabb politikai szervezetére: a Népszövete-

ségre bizták. Megállapíthatjuk azt is, hogy ha maga a kisebbségek védelmének eszméje az eredeti elgondolás, a papírforma és a lefektetett szabályok szelleme szerint kerül a gyakorlatban megvalósulásra, előbb-utóbb azt az állapotot eredményezi, mint amilyet ma már modern államokban a vallásfelekezetek élveznek.

Sajnos a törvények épp úgy, mint maga a Népszövetség: véges emberi alkotások. Mindjárt a kezdet kezdetén kitűnt, hogy a Népszövetség nem az a pártatlan bíró, mint amilyennek alkotói elképzelték. Kitűnt, hogy ez az egész világot átfogó politikai testület összeállításánál és strukturájánál fogva a hatalmi érdekek szolgálatába kénytelen állani és ezeket akár az igazság rovására is szolgálgni. A határozatok hozatalában egyedül a hatalmi érdekek s a győzők többségi akarata jutott kifejezésre s gondoskodás történt, nehogy a nyugati demokráciák érdekköréhez tartozó akármelyik államnak is szerződésellenes magatartását megállapítsa, bár — mondjuk — az a kisebbségekkel szemben vállalt kötelezettségét durván és visszatérően megszegte.

Aki a kisebbségi szerződések szövegét olvassa, elragadtatással állapíthatja meg azok szabadelvű és emberséges szellemét és kérdezheti: lehetséges-e ezt a szellemet kijátszani vagy megtagadni? Akadhatnak-e államférfiak, akik possibilitásuk megtartása okából fényes nappal sok-sok milliót reprezentáló embertömegek jogait elsíkkasztják, vagy a jogok érvényesítését lehetetlenné teszik?

Hogy a kiváló törvényes intézkedések ellenére a kisebbségi élet állandó dekadenciában van, annak oka a törvény és a panasz-eljárás közti különbség. Amit ugyanis a törvény kodifikált, annak elérését az eljárás körmönfont alakiságai lehetetlenné tették. Itt — az eljárási szabályok megalkotásánál — már érvényesültek ugyanis a többségi érdekek, politikai szempontok, itt már ki akarták egyenlíteni a kisebbségeknek az állami szuverenitás terhére adott engedményeket. Itt már megszüntették az államalkotó nép és kisebbségek között a jogegyenlőséget az utóbbiak rovására. Az eljárási szabályok a bíróság: a Népszövetség előtt, a peres feleknek az ügyfél-egyenlőségi jogot nem osztották ki.

A Népszövetség bírói foruma a kisebbségi panaszoknak. A kisebbségek ezeket ide terjesztették be s innen kértek jogsegélyt. A panasz tárgyalása a tanács hatáskörébe tartozott. Annak az előfeltétele azonban, hogy egy panasz tényleg tárgyalásra jusson, ezer és ezer alakiságon felül az is volt, hogy azt a tanácsban szereplő egyik hatalom magáévá tegye és képviselje. Képzeltük, mennyi nehézségbe ütközött, amíg valamelyik kisebbség megnyerte panasz a protektorának a tanácsban szereplő egyik vagy másik hatalmasságot. S ha ez sikerült, az még távolról sem jelentette a panasz kedvező elintézését. Az elbírálásnál ugyanis nem a panasz helytállósága, hanem a politikai érdekek voltak a legjelentősebb szempontok.

Lelkiismeretfurdalásuk volt-e a szavatoló hatalmaknak, amikor az itt vázolt eljárás helyébe a kisebbségi panaszok elbírálását az

u. n. hármass bizottságra (Comité des Trois) mint véleményező testületre bízták, — nehéz volna megállapítani. Tény azonban, hogy ez a fórum volt hivatva a politikai szempontoknak, mint praedomináns szempontoknak a kikapcsolásával, a szerződések szellemét, mint a kérdések elbírálásánál egyedül tekintetbe jehető szempontot érvényre juttatni. Sajnos, ez a rendszer sem vált be. Ennek a hármass tanácsnak összetételére az érdekelt kisebbség nem volt behatással, a hármass tanácsba saját protektorát be nem küldhette, a tárgyalásra meghívót nem kapott, a panaszlott kormány választát és védekezését meg nem ismerhette. Egyszóval a döntés itt is ugyancsak de me sine me esett. Nem is szólva arról, hogy a döntést ebben a bizottságban is politikai tekintetek befolyásolták elsősorban. A panaszos meghallgatására, a panasz helyszini kivizsgálására soha sor nem került és — megállapíthatjuk — a kedvező elintézés csak akkor következett be, amikor az alperesi kormány maga is kénytelen volt magasabb önös érdekekből az igazság előtt meghajolni és az elégtételadást megajánlani. Maga az elégtételadás azonban még így sem igen következett be.

Egyszóval: a birói fórum csödöt mondott. Nem is történhetett ez másként. A Népszövetség születésével egyidejűleg, sőt ennek keretén belül, megtörténtek a hatalmi csoportosulások azzal a céllal, hogy az erőben rejlő tulsuly a teremtett helyzetet fenntarthassa. A meglévő állapottal való elégedetlenség volt az a centripetalis erő, amely a másik — átmenetileg mindenesetre a gyengébb — hatalmi csoportosítást egybekovácsolta. A Tanácsban a statusquo-hatalmak voltak tulsulyban, majd ugyanők gyakorolták befolyásukat a Hármass Tanács összeállítására is. Csoda-e hát, ha a kisebbségi panaszok feletti döntésnél mindenkélt az a szempont érvényesült, nem fog-e egy igazságos ítélet a felelősségre vont kormánynál olyan utóhatást kiváltani, amely közte és a helyzetet az erő jogán tartó csoport között a baráti, szövetségi vagy különösen a katonai szerződéses viszonyt meglazítaná? Csoda-e hát, ha a Népszövetségi döntésekben az igazságnak legtöbb esetben a nyomát sem találjuk? S lehet-e csodálkozni, ha a Népszövetségen kívüli világ az intézmény irányában minden bizalmát elvesztette, azt csak mint a hatalom gyakorlására szánt eszközt tekintette s attól minden támogatását (Egyesült Államok) megvonta? S végül vádolhatjuk-e a másik oldalt azért, mert minden módot és eszközt megragadott, hogy az ellene létesített bíróságot, ezt a külügyminiszteri hiuságot szolgáló szószéket piederstáljáról ledöntse, hogy magát ettől az élósdítől megszabadítsa?

Nem a wilsoni elgondolás volt eleve rossz, a Népszövetség strukturája sem volt helytelenül felépítve, rendeltetése is megvolt, de visszaéltek vele, eredeti irányától eltérően teljesen ellenfétes irányban használták fel: az emberiség és igazságosság helyett, a hétköznapi politika eszközeként. Ma már ezt a faute de mieux intézményt úgy a tagállamok, mint a kilépettek a nemzet-

közi viszályok elintézésére egyedül alkalmas forumnak ha el is ismerik, az irányában megrendült bizalmat csak egy alapos szel-
lőztetés állíthatja vissza. Olyan szel-
lőztetés, amely a Népszövetség épületéből a Benes-Titulescu szellemnek még a nyomát is el-
tűnteti s amely a politikai érdekeknek, mint irányító vonalnak helyébe, az abszolút igazságosságot és jogegyenlőséget iktatja.

Sokan érthetetlenül szemlélték a kisebbségi eszme teoretiku-
sait, akik látszólag egy helyben topogva, a kérdéssel kapcsolatban a visszasságok eredményeképpen az elégedetlenség kirobbanását és nemzetközi bonyodalmakat emlegették. Mások mosolyogva olvasták az Union Internationale skolasztikus vitáiból a tudósításokat és a körmönfont fogalmazásu határozatokat, amelyek állandóan és hiába döngették a Népszövetség kapuit és orvoslást követeltek. És mégis ezeket a teoretikusokat igazolta az idő, akik az Egyesült Államok passzív magatartásából a statusquo-államok gyengeségére, a szovjetnek bevonása miatt az amugyis mondva-csinált egység felbontására s az egész intézmény céltalanságára következtek. Az utóbbi időben komoly kisebbségi kérvény nem is futott be a Népszövetség titkárságához, amelynek tagjai, a pártatlan Japán, s a kérdésben legelső sorban érdekelt Németország kilépése, Olaszország érdekeltségének bejelentése és Lengyel-
szágnak minden kisebbségi kötelezettséget nyíltan és káros következmények nélkül történt megtagadása után, csaknem kizárólag a kisebbség-ellenes fronthoz tartoztak.

Nem ok nélkül soroltuk itt fel azt a négy államot, amelyeknek magatartása a genfi intézmény szilárdságát általában megin-
gatta. Ezek az államok ugyanis közelebről érdekeltek a kisebbségi fronton. Németország maga sok-sok milliót kitévő fajtestvére sorsát vélte a St. Germain en Laye-i szerződés biztosításai után jobbra fordítani s így — mondhatnánk — elvből pártján volt minden petíciónak. Ugyanez áll Lengyelországra, azzal a hozzáadással, hogy jelentékeny számu kisebbséggel rendelkezik, melyeknek anyországába a lengyel belpolitika fejlődését élénken ellen-
őrizte és retorzióval is élhetett. Az állandóan jóhiszemű Japán önkéntelenül is védője volt minden panasznak. Olaszország pedig, amely sohasem tartozott a szorosan vett statusquo-államok csoportjába: szívesen vállalt képviselőket azokkal szemben, akikkel a közelmúlt területi osztozkodásai során elszámolni való ügyei támadtak. A kisebbségekre vonatkoztatva, ezeknek az államoknak hiánya vagy desinteressement-ja a Népszövetségben a kisebbségi panaszok képviselőinek a hiányát jelenti. Ez ugy értendő, hogy egy panasz, protektor hiányában már a főtitkári hivatal dzsungeljében megfeneklik, mert azt csak még sem várhatja senki sem a »bírói« fórumtól, hogy sajtát kenyéradó gazdájának okozzon a panasz előterjesztésével álmatlan éjszakákat.

A mai helyzet tehát az, hogy a genfi fő partján a világ majdnem minden államának hozzájárulásából felépített gyönyörű palotából elröppent az élet, el a mérhetetlen hatalom. Már akkor,

amikor az abessziniai kérdésben jelentéktelen kis államok támogatásával a kollektív biztonság hajóját megtorpedózták, elmés torzképrajzolók a genfi ítélőszéket önmagával tehetetlen, utolsó sóhajtásával is Wilson után epekedő aggastyánnak ábrázolták. Ma pedig komoly államférfiak a nevét sem ejtik ki ennek a tulvilágról jelentkező modern szent-szövetségnek. Még azt fognák reá, hogy holtat idéz. Pedig kár a magyar mérnöki zsenialitást dicsérő gyönyörű palotáért, kár a papíron kidolgozott kivételes hatáskörért, kár a rengeteg ráérő munkáért. Anakronizmusnak tetszik, amikor a világ tegnapi nagyhatalmassága jelentkezik, bizva még mindig nyomorult életének átmentésében, hatáskörének visszaszerzésében, de senki sem vet rá ügyet. Még a közelmúltban olyan foghegyről elintézett kisebbségek sem.

Ezek szerint a kisebbségek sorsa, élete és fennmaradása a Népszövetségtől független. Nem a Népszövetség alkotta meg a szabályokat, nem ez garantálta a létet, a jogot, nem ez adta meg a szankciókat, hanem a védelmi szerződések maguk és a szerződésekben érdekelt felek. A Népszövetség csak a panaszesetek elfogadására, kivizsgálására és határozathozatalra volt hivatva. Ahhoz, hogy a jogsérelem megszűnjék, a szerződésekben érdekelt hatalmak szolgáltatják a jogsegélyt. Ez ugy értendő, hogy azok az államok, amelyeket a békeszerződések kisebbségekhez juttattak, szerződést kötöttek a »Szövetséges és Társult Főhatalmak«-kal és ebben a szerződésben kötelezettséget vállaltak a hatalmuk alá került kisebbségeknek politikai, gazdasági, kulturális és szociális jogainak kiszolgáltatására. A másik szerződő fél: azaz a Szövetséges és Társult Főhatalmak viszont vállalták azt a kötelezettséget, hogy a szerződés pontjainak betartására a másik szerződő felet, azaz a kisebbségeket birtokló államot minden körülmények között kényszerítik. Ha itt citáljuk a St. Germain en Laye-i szerződés vonatkozó pontjait, mindjárt feltűnik, hogy *abban a Népszövetség nem mint szerződő fél, hanem csak mint egy harmadik fogalom szerepel*, amely hivatott ugyan a reá ruházott védelem gyakorlására, a nélkül azonban, hogy a iurisdiction felül egyéb hatáskört is mondhatna magáénak. A »védelem« állandó aktív és passzív felügyeletet jelent, ami viszont abban mutatkozik, hogy a »bíró« a kisebbségek sorsára, akár figyelmeztetésre, akár spontán ellenőrzés során felügyel, s tartozik a tudomására jutott jogsérelemeket kivizsgálni, a Tanács tudomására hozni és a Tanácsban képviselt hatalmak beavatkozása útján orvosoltatni. Az orvoslás, a sérelmek kiküszöbölése, már hatáskörén kívül esik. Ennek igazolására álljon itt a kisebbségeket védő egyik szerződésnek bevezető része, amely elég világosan kifejezésre juttatja a szerződő felek jogállását és a Népszövetség szerepét:

»A Szövetséges és Társult Főhatalmak és Cseh-Szlovák ország között Saint-Germain-en-Laye-ben 1919. évi szeptember hó

10-én kötött Szerződés. Az Északamerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán, mint a Szövetséges és Társult Főhatalmak, egyrészt — és Cseh-Szlovákország, másrészt; figyelemmel arra, hogy az unió, amely azelőtt egyrészt a volt Cseh-Királyság, Morva-Órgrófság és Sziléziai Hercegség; másrészt a volt Osztrák-Magyar Monarchia többi területei között fennállott, végképen megszűnt stb.»

»A Nemzetek Szövetségének védelme azokra a kikötésekre vonatkozólag, amelyeket az 1919. szeptember 10-én, Saint-Germain-en-Layeban aláírt, s egyfelől az Amerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán, másfelől Cseh-Szlovákország között kötött szerződés első és második fejezete tartalmaz.»

Minthogy éppen az időközben megszűnt Csehszlovákiával kötött kisebbségi szerződésből idéztünk, hozzátéve azt, hogy a többi országokkal kötött szerződések szövege ezzel lényegben megegyezik, — egy adott esetre vonatkoztatva és feltételezve a cseh államhatalom részéről egy a szerződéssel össze nem egyeztethető magatartást, — állapítsuk meg a szereplő jogszemélyeket. Elsősorban szerepel a kisebbség, mint panaszos, megrövidítve érezvén magát az idézett szerződésben biztosított jogaiban. Második személy Csehszlovákia, amely vállalta a szerződésben reá rótt kötelezettségeket, de azokat — a panasz szerint — nem teljesítette. Harmadik szereplő a panasz bírója: a Népek Szövetsége, amely az eljárási szabályok (perrend) szerint megállapítja a tényállást, majd a jogsérelemet. A megállapított jogsérelem orvoslása céljából lép működésbe a negyedik fél, ha ugyan ezt a lépést megelőzően az alperesi állam önként a sérelmet nem orvosolja, s ez az »Egyesült és Társult Főhatalmak.«

Azt már mondtuk, hogy ma a Népszövetséghez fordulni panasszal — enyhén szólva — anakronizmust jelentene. Nem mint hogyha a Népszövetség megszűnt volna létezni, sem azért, mintha a panaszok elbírálására hatáskörét veszítette volna, sőt azt sem mondhatjuk, hogy ilyen panaszt ma különösképpen szívesen nem fogadna, ut aliquid fecisse videatur. Inkább azért tartjuk mellőzendőnek a Népszövetség nyugodt álmának megzavarását, mert a panasz elbírálására bírákként bekért tagállamok az idézést aligha bontanák fel, aligha olvasnák el. Azt tennék vele, ami a körlevelekkel történni szokott. — A Népszövetség kohói kihültek, elmaradtak a megrendelések.

Az a tény, hogy a bíróság megszűnt működni, nem vonja maga után a szerződések, kötelezettségek vagy jogok megszűnését is. *A Népszövetség vacantidija nem oldja fel a kisebbségeket birtokló államokat a vállalt kötelezettségek alól. De nem szünteti meg a Szövetséges és Társult Hatalmaknak a kisebbségi jogok védelmére vonatkozó kötelezettségeit sem.* A Szövetséges és Társult Hatalmaknak a szerződés nemcsak a felügyeleti jogot biztosítja, hanem kötelezi is őket, hogy a másik szerződő félnél a kedvezménye-

zett kisebbségi érdekét ellenőrizze s automatikusan interveniáljon. Ahogy nem függetlenítheti magát a kisebbségek javára szóló szerződés pontjaitól az egyik oldalon az államhatalom se gestióban, se törvényhozásában, se egyéb életmegnyilvánulásában, úgy a másik fél sem állhat el egyoldalulag a szerződéstől, de különösen a védelembe vett kisebbség megkérdése nélkül. A kisebbségek megfizettek és megfizetnek azért a védelemért azzal a loyaltásukkal, amellyel az általános béke céljait szolgálják.

A Szövetséges és Társult Főhatalmaknak szerződéses kötelezettsége generalis és singularis, mivel kiterjed a szerződésekben felsorakozott összes jogok ellenőrzésére, mindegyik kötelezett állam esetében, s mint jogot gyakorolhatja a szövetségre lépett Főhatalmak bármelyike, akár automatikusan, akár valamelyik kisebbségnek jogsegély kérése következtében.

Alaki jogi szempontból tehát nincsen semmi akadályja annak, hogy az elavult, célra nem vezető, s a gyakorlatban teljesen csődöt mondott Népszövetség előtti kisebbségi panaszeljárást helyébe a közvetlennek nevezhető eljárást iktassuk, amin azt értjük, hogy a panaszos kisebbség a Népszövetség megkerülésével közvetlenül forduljon az Egyesült és Társult Nagyhatalmakhoz, vagy azok bármelyikéhez, s ezt vagy ezeket nemzetközi jogsértésre figyelmeztetve, a panaszlott eset jogorvoslására megkérdje.

Mi lenne egy ilyen közvetlen eljárásnak az eredménye? Akadna nagyhatalom, amelyik a panaszt alaki okokból elutasítaná, mondván: a Népszövetség nem szűnt meg, az eset kivizsgálása ennek a hatáskörébe tartozik. Egyszóval a hatalom — nehogy vállalt kötelezettségeit teljesíteni kényszerüljön — tartja magát a lényeg rovására az alakiságokhoz. Akadna azonban olyan nagyhatalom is, amely politikai érdekében állónak tartaná a protektorátus gyakorlását és befolyását szívesen vetné latba a panasz kivizsgálása érdekében. Az sem lehetetlen, hogy akadáhat nem a száraz betűt, hanem a lényegyet kereső kormány, amely a panasz orvoslása érdekében közvetlenül tenné meg a lépéseket.

Persze manapság az események dinamikus forgatagában az itt ismertetett módszer elavultnak látszik. A mai történelmi események pillanatok alatt megelőzik a mindig lassu bürokráciát. A Szövetséges és Társult Nagyhatalmaknak egyéb gondjuk van, mint jogra hivatkozni és erélyes fellépéssel a quantité negligible kisebbséget saját politikai összeköttetések rovására favorizálni. A nemzetközi érintkezés terén a népszövetségi alapokmány és a kisebbségi szerződések kiinduló pontját alkotó fogalmak: önrendelkezési jog, kulturautonómia, nemzetközi kötelezettségek, döntőbírótság, sanctiók stb. — nem szívesen hallott kifejezések. Ma teher, ami a közelmúltban — mint pld. a protektori szerep — kitüntetésnek és a nagyhatalmi helyzet jellegzetességének számított. A fantasztikus tervek helyébe, mint annyiszor a történelem során, a hétköznapi realitások léptek, amelyek a kisebbségek részére új utat

jelöltek meg. Ennek az utnak az elején figyelmeztetés áll: »segíts magadon« felirással.

Ezek után nem lesz érdektelen megismerkedni a kisebbségi élet jövő kialakulásának módszereivel, annak előrebocsájtásával, hogy ezek a módszerek nem kizárólagosak s hogy a helyzet adottsága és a változatos körülmények ezeket kiegészíthetik és meg is változtathatják. Jórészen elméleti elképzelésekről van itt szó, arra számítva, hogy a gyakorlati élet — mint mindig — a megoldásokat magának tartja fent.

Elsőnek talán a Mellon-féle radikális eljárást említjük, annál is inkább, mert ez — sajnos — ma is gyakorlatban van és általánosításával a népszövetségi eljárás csődje s a kötelezettséget vállaló nagyhatalmak egyéb fontosabb elfoglaltsága, önös érdekei és desinteressemment-ja miatt számolnunk kell. Ennek a hirhedt névnek tulajdonosa nem egyebet ajánlott, mint a kisebbségi kérdés megoldását az időre és a kisebbségeket birtokló kormányok kénye-kedvére bízni, mert ez a mód — mint mondja — végeredményben és belátható időn belül a kisebbségek beleolvadását, s így az amugy is kényes kérdésnek magától való kiküszöbölését eredményezi. Nem más sorsot oszt ki az európai nemzeti kisebbségeknek, mint a csatába induló római hadvezér, aki a szerencsés auspiciumok elnyerése végett az inni nem akaró szárnyasokat a vízbe fojtotta. Mellon az ujvilági pampák neveltje, s így nem csoda, ha negyvenmillió lélek érzelmeit és kulturáját nem teszi lelkiismereti kérdéssé. Mellonnak azonban előzői és követői vannak. Előzői a róla elnevezett rendszert — inkább több, mint kevesebb eredménnyel — már régen alkalmazták, módot nyújtva rendszer-alkotásra és másolásra. Követői most burjánzanak, mert termékenyebb talajt, mint a mai bizonytalanság, a nyers erőnek anarchiája, a szerződéses kötelezettségeknek a történelemben példa nélkül álló cinikus megtagadása, a Mellonéhoz hasonló rendszerek kitermelésére el sem lehet képzelni.

Az ötletnek annak idején — ahogy mondani szokták — jó sajtója volt. Le kell azonban szögezni, hogy amilyen meglepetés-szerűen jött, éppen olyan hirtelenséggel le is áldozott. A kisebbségi kongresszus, a népszövetségi Ligák Uniója, sőt maguknak a garantáló hatalmak képviselőinek nyilatkozatai is olyan frontális támadást intéztek az embertelen indítvány ellen, hogy alkalmazását — a gondolat »apjának« elképzelése szerint — a kisebbségek birtokosai sem látták célszerűnek bevezetni. Persze azóta multak az idők, változtak a nézetek s ma azt látjuk, hogy a rendszer — Mellon névére való hivatkozás nélkül — óvatossá tapogatózások után a gyakorlati életben szerephez kezd jutni. Nem látjuk-e napról-napra a kisebbségek szisztematikus kikapcsolásának kétségtelen jeleit? Nem tapasztalhatjuk-e a kultúraautonomia kritériumainak fokozatos elvonását? A sajátos kultura kifejlődésének megakadályozását? Nem zárulnak-e be egymásután — akár tanerő hiánya miatt, akár rendeleti intézkedések következtében — a nem-

zeti iskolák kapui? Hol van ma már az egyenjogúság, a jog a megélltetéshez, az élet gazdasági előfeltételei, hol a nyelvhasználat joga stb. stb.? Mindmegannyi ismérve a tervszerű abszorbeálásnak, a lassu haldoklásnak. Gátat vetni a folyamatnak? A gyermek: a kisebbség hallatta panaszszavát mindaddig, amíg rá nem jött, hogy anyja nem érti, amíg be nem következett a kiábrándulás, mert anyja nem akarja érteni.

Egyszóval: akkor, amikor számadást teszünk a kisebbségek sorsáról — a lehetőségek során, a »Macht vor Recht« diadala idején, — nem árt megidézni Mellon szellemét s a mindennapos jogtalanságok mérlegelésénél a rendszert magát alkalmazásba vett, a zavarosban halászó boldog birtokosoknak a latin bölcs tanácsát szem elé tartani: »... respice finem«.

A kisebbségi kérdés teoretikusainak egyik kedvenc vesszőparipája a kicserélés utján történő megoldás. Ismételjük, hogy csak teoretikusok foglalkoznak a megoldásnak ezzel a módjával, mert a gyakorlati élet ismerői kétkedő mosollyal fogadják a kicserélési eljárás mellett felsorakoztatott érveket. Azt ajánlják, hogy az egymással határos országok, — akár az egymástól távolabb fekvők is — cseréljék ki kisebbségeiket, juttassák anyaországaihoz és ilyen módon vegyék elejét a jogos igények állandó jelentkezésének. Az eljárás természetesen egyenlő számú és egyenlő gazdasági erővel rendelkező kisebbségeket tételezne fel, illetve különbözőség esetén megfelelő rekompenzációt a gyengébb vásárt csináló fél részére. Szó se róla: nemzetiségi államokat remzetivé alakítani, a nemzetiségeket közös megelégedésre, állmaik megvalósításához juttatni, óriási előhaladást jelentene s a népek közti nézeteltéréseket hosszú időre megszüntetve, a háborus okok legjelentősebbjét kiküszöbölné. Az elgondolásnak azonban óriási hátránya, hogy sehohsem találni egyenlő számot és gazdasági erőt reprezentáló kisebbségeket. S ha ezt a nehézséget kiküszöböltük, jelentkezik egy újabb mindjárt a nemzetiséghez tartozandóság megállapításánál. Még bonyolultabbá teszi a megoldást az a tény, hogy a kisebbségek az államalkotó elemmel keverten jelentkeznek, évszázadok során egymástól elválaszthatatlan gazdasági közösségbe, egységbe kerültek. Amikor gazdasági okokról beszélünk, helytelen csak a fundált vagyonyokra gondolni, mert ezeknél a különféle ipari vállalkozások, gyártmányok bevezetettsége és piacai, kereskedelmi összeköttetések, munkások képzettsége és munkaalkalma, a megszokott kulturnívó stb. sokkal nagyobb szerepet játszanak. Mindennél fontosabb azonban annak tisztázása, hogy a kicserélés: *kényszer utján, vagy szabad elhatározás eredményeképpen következnek-e be*, mert az első esetben maga a nemzeti vagyon szenvedne helyrehozhatatlan veszteséget, a második viszont nem vonja maga után az eszményi megoldást, mivel a visszamaradóktól nemzetiségük megtagadását követelné a végső cél: a nemzeti állam kiépítése céljából. Elegendő, ha az utolsó husz év repatriálási kísérleteit tekintjük és

már is megállapíthatjuk, hogy a gazdasági érdekek uralják és elnyomják a politikai érzelmeket. Hiszen a történelem nagyobb távlatában is fel-felütötte a fejét a népek kicserélésének szükségessége, a kivánt megoldáshoz azonban egyik kísérlet sem vezetett.

Amikor még a világ hatalmasságai jelentőséget tulajdonítottak a genfi tó partján összeülő népek parlamentjének, sok szó esett éppen eme intézmény tehermentesítése és a kisebbségi kérdés kényessége okából kétoldalu szerződésekkel történő megoldásról. Ez alatt az értendő, hogy a kisebbségi kérdésben érdekelt állam és a birtokos állam között: *külön szerződés, külön szankciókkal* biztosítsa a kisebbségeknek azokat a jogait, amelyeket egyébként a Saint Germain en Laye-i szerződés már megállapított. A jogok biztosításának az állam alaptörvényében, avagy külön speciális törvényekben kellene történnie. Amikor már a Népszövetség intézőkörei rájöttek arra, hogy ez a megoldás a gyakorlatban egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen valósítható meg, és még mielőtt Németország mai hatalmi helyzetéhez jutott, ő is foglalkozott a gondolat megvalósításával. A tárgyalásokat a hirtelen és meglepetésszerűen bekövetkező események feleslegessé tették, ezzel is bizonyítékát adva ama korábbi megállapításnak, hogy a kétoldalu szerződések a kérdést ugyancsak nem rendezhetik.

Az okok között, amelyek az elgondolás nehézségeiként jelentkeznek, elsősorban arra kell rámutatnunk, hogy a kisebbségek sorának ilyen kétoldalu szerződésekkel való intézése, a szerződő feleknek egyenlő potenciális erejét feltételezi. Ilyen egyenlőséget a gyakorlatban nem igen találhatunk, de még ha találnánk is, nehéz az ellentétes irányban mozgó érdekeket a zöldasztalhoz kényszeríteni. A népkisebbségeit védő és ezeket birtokló államok között, éppen a kérdés alanyainak mentése és bírása miatt oly mélyreható ellentét és feszült viszony keletkezett, amely miatt már a tárgyalásoknak a megindítása is nehézségekbe ütközik. Feltételezve azonban a feltétlen jóindulatot mindkét részről, még mindig fennáll a birtokos állam részéről a szuverenitás féltése. A szerződések ugyanis nehéz másként elképzelni, mint úgy, hogy a kisebbségi jogok törvénybeiktatása esetén a védő állam bizonyos ellenőrzési vagy felügyeleti joghoz jut. Ezt a jogot a birtokállam szuverenitásán esett sérelemnek véli, helyesebben szólva, az ellenőrzés netáni gyakorlása esetén azonnal erre a szuverenitásra kénytelen hivatkozni.

Ha viszont nem egyenlő erőt képviselő államok szerződéséről beszélünk, akkor a gyakorlatban az erősebb állam akarata érvényesül, ennek védett kisebbsége kerül eszményi helyzetbe, míg a gyengébbé kiszolgáltatottságban marad, mert ez jogainak érvényesítését hiába kéri, vagy meg sem kíséri, mivel kérdésének nyomatóka: az erő hiányzik. Hiszen éppen az ilyen erőbeni egyenlőtlenlések a melegágyai az összetűzéseknek, amire a közelmúlt ese-

ményei elegendő példát szolgáltatottak. Nem célunk a jelen cikkben az adott helyzetekkel foglalkozni, de talán nem felesleges, ha utalunk a német-lengyel viszonyra, amelyet a kisebbségi kérdés jelentősen befolyásol, bár erről a napisajtó nem emlékezik meg. Anélkül, hogy ennek a viszonynak okaival és eredményeivel foglalkoznánk, figyelembe kell vennünk a két állam erőbeli különbségeit és rámutatnunk, hogy éppen e két állam között kellett volna a közelmúltban, a kisebbségek kezelése tekintetében kétoldalú szerződésnek létrejönnie. De hogy hová fejlődik ez a kérdés akkor, amikor az egyik állam védenecit korlátlan hatalommal és erővel fedezheti, míg a másik a népszövetségi szankciókhoz hasonló, kétesértékű segítséggel sem rendelkezik, arról már nem óhajtunk bővebben beszámolni.

Nagy hibája továbbá a kétoldalú szerződéseknek ezek felmondhatósága és egyéb politikai szempontoktól való függése. Amíg u. i. a Saint Germain en Laye-i szerződés, éppen úgy, mint a vallás szabad gyakorlására vonatkozó nemzetközi megállapodások, örök időkre vonatkoztak, addig a kétoldalú szerződések az érdekelt államoktól független szankciók hiányában, korlátolt lejártauk, s a szerződő felek elhatározásától jórészt függetlenek. Bekövetkezhetik a szerződésszegés akármelyik állam részéről felmondás nélkül is, ami azután kész helyzetet teremt, ez alatt azt értve, hogy a kisebbségek kiszolgáltatottságukban még a Népszövetségnek és az érdekelt hatalomnak jogsegélyét sem vehetik igénybe. Ha pedig a kétoldalú szerződések netán a célt szolgálják és komolyan szolgálják, az a bensőséges viszony, amely ennek a következtében logikusan beáll, a nemzetközi politikai érintkezés terén komoly félreértésekre, esetleg a katonai szövetségekhez hasonló viszony gyanújára adhat okot.

A megtorlás rendszerének a propagálói nem esnek messze Mellontól. Ezek sincsenek figyelemmel a lényegre, se a kisebbségek érzékenységére és vágyaira. Azt mondják, hogy azok az államok, amelyek kölcsönösen birtokosai a kisebbségeknek, egyik szemüket a másik államon tartásuk és ottani kisebbségeik sorsát figyeljék. Ha ez a sors emberséges, ugyanezt a sorsot juttassák saját kisebbségeiknek is. Olyan fokban és mérvben, amint azt a másikban élő kisebbségek élvezik. Természetesen van másik oldala is az éremnek, és ez az, hogy ha az egyik állam kisebbségeit olyan elbánásban részesíti, amely nem felel meg a követelményeknek és azoknak az előfeltételeknek, amelyek a kisebbségek létét, fennmaradását és fejlődési lehetőségeit biztosítják, a megtorlási rendszer szerint, ebben az esetben, a másik államban is bekövetkezik a változás és a korábban kiszolgáltatót, esetleg törvényben is lefektetett jogok megvonása. Hogy hová jutnánk, ha a szenvedő alanyok a saját bőrükön érzékelnék a két állam politikai hangukatváltozását, azzal a játszmát páholyból szemlélők keveset törődnek. A papírforma szerint a megoldás célravezetőnek látszik, de már a kisebbségek sorsát ilyen módon nem lehet függetlenite-

ni a napi politikától. A kisebbségek végeredményben mint biztosíték szerepelnek és az összetűzések megszámlálhatatlan okainál fogva, a gyors és biztos megsemmisülésnek vannak kitéve.

Aligha fogja a célt szolgálni a napjainkban még gyerekcipőben járó rendszer: a protektorátus rendszere is. Annyit azonban már most megállapíthatunk, hogy a kisebbségeknek egy hatalmas állammal védelme alá való helyezése olyan ultimo ratio, amelynek okát a végső kétségbeesés és a kiút hiánya adja meg. Ez a lépés alighanem ugyanahhoz a megsemmisüléshez vezet, amely elől az áldozat menekülni igyekszik. De minden esetre e nem új megoldási módnak a jelentkezése a kisebbségi politikai életben mementő a kisebbség birtokosainak, hogy inkább vállalják azt a csekély áldozatot, amit — szerződési kötelezettségekről lévén szó, — amugy is ki kell szolgáltatni, semhogy a szuverénitásnak oly mérvű csökkentése sújtsa őket, amely a kisebbségeknek teendő komoly engedményeket messze túlhaladja. Tévedés volna azt hinni, hogy ez a protektorátus csak a Szlovákiáéhoz hasonló formában jelentkezik. A protektorátusnak nem is erre a fajtájára gondolunk, amikor a megoldások során azt egyáltalán említjük. Inkább az a fajtája érvényesül, amely a védő hatalom állandó felügyeletét és — a kisebbségi sors rosszabbodása esetén — diplomáciai úton a gazdasági és hatalmi represszáliáknak a fitogtatását jelenti.

Egy ilyen tanulmány során érdekes volna a megoldások mellé felsorakoztatni az utolsó 20 év történelmi anyagát, amennyiben az a kisebbségek fejlődésére vagy pusztulására vonatkozik. Ez a felsorakoztatás azonban belevág a napi politikába, nemzetközi mozgódásokba, kikiváncokzik a teória kereteiből. Mivel nem célunk az egyes népi csoportok sorsának ismertetése, sem a folyamatban lévő kísérletezések ismertetése és bírálata. Befejezésül csak egy megoldást említünk és ez: a szerződések szellemének gyakorlataiba iktatása. Itt már hivatkozhatunk egy példára és ez Észtország. Ez a kicsi, a hatalmas szomszédoktól létében állandóan veszélyeztetett ország, néhány évvel ezelőtt jutott arra az egyedüli helyes megállapításra, hogy az államok belső békéjét legjobban a polgárok megelégedettségével lehet biztosítani. Rájött arra, hogy a kisebbségeknek a megelégedettségét a kisebbségi kultúrélet teljes szabadsága adhatja csak meg, s hogy a szabad nemzeti fejlődés, a nemzeti kulturautonómia az állami önjoguságot távolról sem veszélyezteti. Mert mit jelent a kulturautonómia? Sem többet, sem kevesebbet, mint amennyit a kisebbségeknek a nemzetközi megállapodások biztosítani óhajtanak. Jelenti az anyanyelv szabad használatának jogát a köz- és magánélet minden vonatkozásában, jelenti az anyanyelven történő oktatást, nemzeti tanintézetek felállításának lehetőségét, úgy az elemi, mint a felsőbb és szakiskolákban, jelenti a tanintézeteknek állami támogatását, sőt ellátását, a két vagy többnyelvű közigazgatást, az állami élet vezeté-

sében és felügyeletében nemzetiségre való tekintet nélkül a részese-
desést, egyenlő szociális elbánást, a kenyérkereseti alkalmaknak
szabaddá tételét, egyszóval: a jogok élvezetében és a kötelezett-
ségek vállalásában minden különbségnek megszüntetését.

Egyik európai hírű költőnk és esztetikusunk a kultúrát a kö-
vetkező meghatározással jelöli meg: »a kultúra a nemzetek lelké-
nek nagy koncertje« s hozzáteszi, hogy bármely disszonáns hang
zene egészének élvezetét lerontja. A nemzeti kisebbségek pana-
szai, elégedetlensége, a huszadik századhoz nem méltó elbánás:
egy-egy ilyen disszonáns hangfolt a nemzet lelkén. Hiány az egész-
ben, az emberi méltóságnak s magasabbrendűségnek meggyalázá-
sa. Ezt a disszonáns hangot, az Európa népei közötti konfliktusok-
nak egyik legjelentősebbjét óhajtjuk kiküszöbölni, amikor a nem-
zeti kisebbségek részére a szabad fejlődés lehetőségét igényeljük.

BUDAPEST MEGHÓDÍTÁSA

Magyar szerencsétlenségeink közt egyike a legnagyobbaknak,
hogy a mult század elején nem a színmagyar Debrecen, hanem
Pest-Buda lett az ország fővárosa. Lélekszámra az alföldi város
inkább előtte járt akkor még a dunamentinek: hagyomány, fekvés,
kereskedelem, hivatal azonban itt jelölte ki a jövőndő magyar met-
ropólisz helyét. Egy tizenkilencedik századi főváros: megevett fa-
luktól, fakóra szitt vidékekből, az ország legjobbjaiból táplálkozik.
Lássuk, mi volt a következménye, hogy ez a főváros-képződés mi-
nálunk egy idegen-népű városban indult meg?

A főváros kiválaszt. Irányokat elnyom, másokat felemel. A ke-
vert Pest-Buda mindig azt választotta, amit asszimilánsainak leg-
könnyebb volt választania: a legfelületesebbet. A század eleje két
mély magyar költővel kínálta meg: Csokonaival és Berzsenyivel
s ő elfogadta a németet másoló Kazinczyt. Kecskeméten elfeledve
hal meg az egyetlen nagy magyar drámairó, s Pesten egy másik,
szerencsésebb drámairó egy új hig-magyar irodalmat alapít. Pes-
ten bukik el Széchenyi s győz Kossuth; itt nem értik meg a ma-
gyar reform nagy gondolkozóit s ünneplik a külföldi demokrata
mozgalmak kávéházi másolóit. A gyönyörűn mesélő Jókai Pestről
méri hasisát s a magyar realizmus nagy képviselői idejönnek el-
némulni és haldokolni. Ami a magyarságban felületes: azt a fél-
magyar Pest-Buda vitte győzelemre, ami mély, vajudó, messzemu-
tató: öbenne tengett.

A főváros mindig sokkal több középosztályt ad, mint amennyi
lélekszám szerint megilletné. Budapesten ma is négy-ötször annyi
érettségi bizonyítvány készül, mint más milliós foltján az ország-

nak. Amikor 1867 után a régi földbirtokos-középosztály felváltása megkezdődik: pest-budai bennszülöttnek nagyszerű tér nyílik, hogy friss diplomájával az országot mint hivatalnok, gazdasági szervező, vagy a szabad pályák embere elárassza. De ez még a kisebb befolyás. A nagyobbik: hogy a fővárosban ő van otthon — az egyenként fölszivárgó vidékit ő fogadja s neveli magához. S mint-hogy az ember a maga fajtájához könnyebben alkalmazkodik: Galiciából a Terézvárosba, vagy Budakeszről a Városházára mindig könnyebb lesz az út, — mint a magyar falvakból a »magyar« fővárosba. Amerika kapja a több kiszorított magyart s Budapest a több fölvándorló svábot és zsidót. Az a kis mag, amelyhez ez a roppant város hozzáverődött: a maga provincializmusát teszi meg magyar szellemnek s a maga véréből és neveltjeiből ad az országnak középosztályt.

A központosított államban: a főváros az ország; s ha a főváros beteg és idegen, e betegség foltjainak az egész ország testen ki kell ütniök. Amit a falukutatók a faluban látnak, csak látszólag falusi baj. A hübériség azért bünözhet, mert az országok lelkiismeretévé tett város nem vált meg tőle. Ha a jegyző, pap, orvos nem jó, a főváros nevelte. Ha a nép lelke táplálék nélkül maradt: a fővárosi írók mulasztottak. Nem ok nélkül mondtam írotársaimnak: Nektek Baranyába kell mennetek, hogy a pusztulást meglássátok? Az csak a következmény, az ok itt van bennem és bennetek. Aki Magyarországot akarja megváltani, Budapesten kell kezdenie. Budapest meghódítása nélkül nincs Magyarország. S nem egy jel mutatja, hogy Budapestet igenis meg lehet hódítani.

Ez is a szellemben kezdődik. Ahogy a Kazinczy pesti triászja s Kisfaludy Károly Aurorája volt a vidék, ahol száz-százhusz éve a magyar irodalom pestbudai bor-elvizezése végbe ment, Budapest visszahódításának is a század végén Pestre beszivárgó magyar írók voltak megindító. Az író igen sokszor egy-egy sülyedő osztály vagy csoport utolsó szava s ezek a kismemes-ivadékok nem egyszer egy-egy megyét hozták az üres iszákjukban — egy-egy csipkerózsa-vidék fájdalmas magyar zamatu emlékeit. A fővárosban még csak egy »fondaco dei ungheresi« sem fogadta őket, mint Velencében a német vagy török kereskedőket, oda kérdeztek be, ahol írni és emlékezni lehetett, — ki Kiss Józsefhez, ki a német Herceg Ferenchez, később a Nyugatba — de az elhagyott szülőföld, az ősök szokásjoga s a hozzászerzett műveltség harcolt értük is. Hazátlanul és támogatók nélkül is ők lettek itt a legjobb írók. Ha az irodalomtörténet e korból ércet olvaszt: az ő erük csordul ki sárga fényben.

A magyar életerő illedelmesen még, de már követelni kezdi ezekben a városi életformát öltött költőkben Budapestet. Sok vita folyt arról, kijátszotta és fölhasználta-e őket a zsidó réteg, amely kiadta, pénzelt s olvasta őket. Visszanézve én inkább a magyar életerő gyönyörű hadicsinyének látom ezt a zsidó-magyar szövet-

séget, mert ha a zsidóság a magyar hűberiség és németből asszimilált altisztjei ellen vitt rohamában úgy hivatkozhatott is rájuk mint a magyar ügy velük lobogó zászlóira, ez a magyar ügy ebben a szövetségben mégis csak rést talált, szóhoz jutott s nagy szószólóban egy Adyban, Móriczban, Szabó Dezsőben a földidőző büvészinasoknak rémületévé s a növe magyar ifjuságnak szívdobogató reménységévé lőn. Sokszor elgondolkozom, vajjon a Nyugat alapítói, ha tudják, mi nő e bevett magyarok szavaiból, adnak-e teret nekik. Két évtizeddel később, amikor látták a vetést, mindenestre elverték volna. Persze attól, hogy Budapesten a helyi-provinciális irodalomban már egy országos-magyar is helyet szorított magának, a főváros nem lett még magyarabb. A hordalék városban magyar olvasót alig talált ez az irodalom, az idegenek meg úgy olvasták s arra magyarázták, ahogy tudták s amire kedvük tartotta. Igazi magyar tömegeknek kellett ebben a városban összegyűlniük s olvasóvá serdülniük, hogy a magyar szellem e fogsággá vált szövetségből megváltódjék. Trianon után lassan ezek a tömegek is megjöttek s napjainkban itt-ott már jelentkeznek. Az 1920-i országcsönkítésnek sok hátránya mellett volt egy előnye: jogában csaknem egységesé tette a maradék Magyarországot. Addig egy húszmilliós birodalom ontotta koldusait és válalkozóit Budapestre; a huszból azonban csak tíz volt magyar s a felözönlők közt aligha értük el még az ötven százalékot is. A magasabb műveltségű zsidó-német bennszülöttek s a feltóduló Bábel közt ez a magyar-töredék nem is érvényesíthette jellegét; a főváros nyelve, mint az államé: magyar lett, de a lelke idegen maradt és elidegenedett. Egész más a kép Trianon után. Pesten fele annyi gyerek születik, mint ötven évvel előbb, s a főváros felé szitt falu: hosszú karavánban ontja a falusi nyomorukból futó fajmagyarokat. Békés, Szolnok, Zala: a legmagyarabb vidékek a főtápláló forrásai ennek az ember-elpárolgó Budapestnek. A zsidóság, mely a háboru végire csaknem egész tömegében városlakó lett, még rosszabb születési statisztikát mutat, mint a többi városi népesség; a Budapest körül lakó svábság szapora s gyorsan illeszkedik, de a háboru előtti tót, szepesi, szerb, bánáti stb. áradathoz képest mégis csak egy ér a Pest felé folyó magyar százezrekben. Amit a század elején Amerikába dobtunk át elveszni — azt ma Budapestre szivattyuzzuk fel a magyar nyelvű fővárost igazán megmagyarosítani. Hogy a falu győzi-e gyerekekkel a városoknak ezt az örökös feltöltését: kérdés, de hogy ha ez még harminc évig így mehet, Budapest lesz az ország legmagyarabb föltja: alig kétséges.

E visszahódító tömegek ostromát a legtovább a középosztály állja. Őket még a régi, bábeli Magyarország vetette föl s fiaikban inkább főlebb hágnak, minthogy kiselejteződnének. Minisztériumok, egyház, hadsereg, városháza stb. velük van tele: de hiába tartják maguk, hiába zárkóznak el tudatlanságba és előítéletbe; nekik is el kell tűnniük, amerre minden emelkedő réteg eltűnik — fölfelé.

Budapesten, ahol olyan kevés a középosztályi gyerek, ez a fölfeleltűnés még gyorsabb, mint másutt. A régi középosztályi soraiba benyomul az új: az altisztekké és házmesterekké előlépett »puszták népe« kítaszítottak gyermekeiben. Ha valami nemzeti katasztrófa ezt a folyamatot el nem metszi: a Budapesten megfészelt magyar szellemnek s a Budapestre felözönlő magyar tömegnek: nem is olyan soká boldog, felismerő szerelembe kell öccsapnia. Néhány mozdulatát látjuk is már ennek az öccsapásnak. Kis polgáristák a tornateremben Kodály-dalokat énekelnek, Szabó Dezső hatvanadik születésnapját magyar ezrek ünnepelték meg s a Belvárosi Színházban 125-ször ment egy darab, amelyet magyar író irt magyar színészekre magyar fájdmakról.

Beengedi-e fejezni a történelem ezt a hódítást? Orvosává lehet-e a város az országnak, mely mérgezője volt. Vagy megint sárba kell buknia a fölemelkedőnek s egy visszaidegenedett főváros ellen indulhat, új rohamra a méhében megapadt magyar falu?

Németh László

A M A G Y A R S Á G F A J I Ö S S Z E T É T E L E

A magyar fajiság problémája a legtöbb ember lelkében ennek a kérdésnek az alakjában él: »Van-e magyar típus?« — »Milyen a magyar típus?« — És azt hiszik, ha az első kérdésre igennel feleltek, a másodikra pedig felsorolnak néhány közismert jellemzést, a problémát már is megoldották. Pedig sokkal nehezebben feltörhető dió az és sokkal szövevényesebb, sokoldalubb vonatkozásai vannak, mintsem a laikus képzelet.

Már az első kérdésnél, amelyet pedig oly egyszerűnek képzelünk, egész sereg nehézségbe ütközzünk, ha a kérdés lényegébe akarunk belelátni. Ott van mindjárt maga a »magyar típus« kifejezés. Szinte naponta használjuk s eszünkbe sem jut, hogy az valójában két alapvetően különböző fogalmat és problémakört, a »népiség« és »fajiság«, helyesebben »rasszbeliség« problémáit rejt magában és köti össze egymással igen bonyolult szövődékbe.

Mert hát mi a nép? — Eredetileg közös leszármazáson alapuló, később a történelem eseményei által irányított és formált embercsoport, biológiai életközösség, amelynek van összetartozástudata,

s amely a huzamos együttélés következtében és alatt termeli ki öröklődő sajátságai és az ezerféle környezet kölcsönhatása alapján jellegzetes nyelvét, kulturáját, szokásait, életformáját, hagyományait stb. A nép tehát hagyománybeli egységesség és kulturaközösség, amely nemzedékről-nemzedékre való hagyományozás, példa, nevelés, utánzás, kényszer stb. útján terjed és alakul.

Ezzel szemben a fajiság, a rassz a természet által létrehozott olyan embercsoport, amelyre bizonyos számú öröklődő testi és lelki jellegnek együttes előfordulása és generációról-generációra való öröklődése jellemző. A rassz tehát örökségközösséget, típusbeli egységességet, az emberi akaratától független öröklődést, nemzedékek hosszu során át való állandóságot jelent.

Azt látjuk tehát, hogy minden embercsoportnak kétféle tulajdonsága van, u. m. hagyományozott és tanult »népiség«-e, s a természettől adott és örökölt »rasszbeliség«-e. Az emberiség legrégebb csoportjainál a két fogalom, a nép és rassz eredetileg fedték egymást, a népi egység tisztarasszuságot, egy nép egy rassz is jelentett. Alig indult meg azonban az emberiség vándorlása s ennek következtében a különböző új miliókben beállott, mind nagyobb mérvű népi és rasszbeli tagolódása, a különböző fajtabeli sajátságú népek bekés és háborus érintkezése, a nép és rassz fogalma is egymástól mind jobban eltávolodott, az eredetileg teljesen egységes népek rasszbelileg mind kevertébbek lettek. Ennek az állapotnak, már magából abból az egyszerű tényből, hogy a népi jelleg változó, a rasszbélyeg viszont öröklődő, előbb-utóbb kénytelen törvényszerűséggel be kellett következnie. Ezért van az, hogy az antropológiai vizsgálatok mindenütt, kivétel nélkül, arra a megállapításra jutottak, hogy a mai népek, még a legprimitívebbek is, aminők pl. az ausztráliaiak és a veddák, rasszbelileg többé-kevésbé keverték, hogy az egységes nyelv, szokások, kultúra stb. rasszbeli sokféleséget, mozaikszerű összetételt takarnak.

Csodálatos, hogy az embertannak ez a népről-népre ismétlődő megállapítása a tudományon kívül állók között gyakran bizonyos elkedvetlenedést, sőt néha még rosszalást is vált ki. Pedig ok nélkül. Hiszen éppen ez a rasszkeveredés, a keveredésben szereplő rasszelemek minősége és mennyisége az, ami népek szerint különbözik. Sőt egyenesen ez teszi lehetővé, hogy bepillantást nyerjünk a nemzettést kialakulásának bonyolult folyamataiba és megismerjük a népek őstörténetének azokat a szakait és eseményeit, amelyekről semmiféle írott feljegyzés nincsen. Mert mi mások a mai népekben kimutatható eme rasszelemek és típusok, mint az illető népek hosszu és változatos őstörténetében beállott változásoknak és eseményeknek az öröklés törvényei szerint mai napig megmaradt leghitelesebb tanubizonyosságai? Az ősi ethnikai bélyegek egyike-másika ugyanis, sőt néha nagy része is, néhány rövid évszázad alatt teljesen átalakulhat, eltűnhet, amire a népek történetében számtalan példát találhatunk; az egyszer végbement rasszkeveredés

nyomai ellenben hosszú évezredekken át fennmaradnak s módszeres antropológiai vizsgálatokkal ma is kimutathatók. Ime éppen ebben van az embertani kutatások nagy előnye és fontossága.

»Elismerem az európai népek nagy rasszbeli kevertségét, de mi, keletről idejött magyarok, talán mégis csak kivételek vagyunk« — mondhatná valaki.

Éppen nem, sőt a magyar történelem lapjai arról tanuskodnak, hogy a Dunamedence igen gyakran szerepelt a multban a »népek temetője« gyanánt. A Kárpátok gyűrűjétől övezett termékeny alföldi rónán évezredek alatt Eurázia számtalan népe talált gazdag legelőt és védett menhelyet. Agathyrzek, dákok, basztarnák, géták, illyrek, pannónok, szarmaták, jazygok, kvádok, szvévek, markomannok, gepidák, longobardok, gótok, vandálok, hunok, alánok, bulgárok, avarok, szlávok, bessenyők, kunok, jászok, mongolok, tatárok, törökök és még sok egyéb nép és törzs, kiknek a nevét sem tudja a történettudomány, hagyták hátra egykori létezésük s egyben rasszbeli összetételük több-kevesebb bizonyítékát, részint a föld mélyéből előkerülő temetők csontvázanyagában, részint a mai lakosságban. Mert az antropológiai kutatások megcáfolták azt a régi hiedelmet, mintha a népvándorlások és nagy háborus hódítások »tabula rasa«-kat, az előbb ott élt népek kipusztítását eredményezték volna. Hiteles koponya- és csontvázletelekkel igazolható, hogy a történelem színpadáról való letűnés még távolról sem jelenti az illető nép teljes kipusztulását, legfeljebb csak népi önállóságának megszűnését. Maga a nép, annak emberanyaga azonban részben vagy egészben, akár egy tömegben, akár szétszóródva, a történelem legnagyobb viharai után is megmarad s a hódító nép nemzettestében alkot egyszer geográfiai szigetekben elhelyezkedett népi foltokat, máskor különböző társadalmi rétegeket, minden esetben azonban ősi antropológiai típusokat.

Elég egy pillantást vetnünk a ma élő magyarságra, hogy minderről meggyőződünk s lássuk, hogy az egyes rasszjellegek, jellegkomplikációk egész Magyarország területén a legszeszélyesebb változatokat mutatják. A termet országos átlaga pl. 167 cm körül mozog ugyan, mégis nemcsak minden megyére, de minden járásra, sőt minden községre is más és más középértéket kapunk. De változik a koponya és arc alakja, a szem, haj és bőr színe, az orr és száj alakja, a testarányok és az összes többi embertani bélyegek. Egy-egy községben egymás mellett találjuk az alacsony- és magas-termetűt, a hosszú- és rövidfejűt, a szőke- és barnahajut, a kék- és barnaszeműt, az egyenes- és sasorrut, a keskeny- és magasarcut és így tovább. Még az u. n. ősi ethnikai szigeteken (székely, jász, kun, palóc, matyó stb.) sem tudunk egy-egy egységes, az egész területre jellegzetes típust kimutatni, legfeljebb azt, hogy itt egyes jellegek, jellegkombinációk mégis nagyobb gyakoriságban fordulnak elő, mint az ország más területein. Ime ezért van az, hogy Magyarország földje és népe Eurázia egyik legnagyobb, de egyuttal egyik legér-

tékesebb típusmuzeuma, amelyben mult és jelen, kelet és nyugat a legnagyobb változatosságban, a legkülönbözőbb összeszővődésben található és tanulmányozható. Sőt nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy Eurázia sok rasszproblémájának kulcsa Magyarországon van.

Ám ha ilyen nagy a népi és rasszbeli keveredés, lehet-e egyáltalán valami reményünk még arra, hogy a típusok és típusjellegek e sokszorosan keresztezett összevisszaságában valami rendet teremtsünk, a nemzettestben szereplő, abba egykor belekerült rasszelemeket megtaláljuk és egymástól elválasszuk?

E kérdésre a leghatározottabb igennel kell felelnünk. A tudománynak egész sereg jól kidolgozott módszere van már, amelynek segítségével világosságot deríthet a néptestek szövevényes összetételére. A magyar antropológiának pedig éppen az a feladata, hogy a magyar nemzettestnek ezt a tudományos elemzését elvégezze egyes alkotó elemeit kimutassa s azok ősiségi sorrendjét és eredetét megállapítsa. Ezzel egyuttal feleletet kaphatunk arra a második kérdésre is, hogy a magyar nemzettest rasszelemei között vannak-e olyanok, amelyek a magyarságra speciálisan jellemzők, amelyek — népiesen szólva — »magyar típus« gyanánt a tudomány által is elfogadhatók.

Ennek a nemzettestelemzésnek legegyszerűbb módja az, ha sorra vesszük az Euráziában eddig megállapított rasszokat s az élő magyarságon eddig végzett rendszeres vizsgálatok, valamint a különböző régészeti korszakokból előkerült hiteles koponyák és csontvázak alapján kutatjuk, hogy azok a magyar nemzettestben felismerhetők-e, és pedig milyen arányban, milyen elterjedésben, s mi a történelmi szerepük és jelentőségük.

Európa egyik legrégebben ismert s legjobban körvonalazott rasszalakja a magas termetű, szőke haju, kék szemű, hosszú fejű, keskeny arcú *északi rassz*. Magyarországon való előfordulása kétségtelen abból, hogy az ország keleti, nyugati és északi szélei felé a termet magasodásával kapcsolatosan a fej hosszabbodik, az arc keskenyedik, a színezet világosodik, vagyis hogy e három irányban a nordikus bélyegek elterjedése szoros korrelációban áll egymással. A hosszufejűség általános hazai ritkaságából s más jellegekkel való kapcsolódásából mindjárt azt is megállapíthatjuk, hogy az északi rassz átlagos előfordulása hazánkban nem lehet több 4—5%-nál. A családnévek elemzéséből, valamint a településtörténeti adatokból viszont az derül ki, hogy e nordicus típusu egyének nagyobb része Magyarországon idegen eredetű. Egyébként kis százalékban megtalálható már az Árpádok családjában s még inkább az avar-gepida maradványokban. Kétségtelen tehát, hogy az északi rassz a magyar nemzettestnek nem lényeges s nagyobb részében nem eredeti alkotó-eleme.

Még kisebb jelentősége van a magyar nemzettestben az alacsony termetű, hosszufejű, keskenyarcú, sötét színű, földközítengeri vagy mediterrán rassznak. Abból, hogy gyakorisága egyfelől az

osztrák határ felé s másfelől a székelyek felé fokozódik s legtöbb mediterrán típusu egyén Csikmegyében található, arra következtethetünk, hogy egy részük bevándorolt, más részük ősi rasszelem, amely már a honfoglaló magyarok között megvolt, a kő-rézkorban pedig hazánk lakosságának zömét alkotta. Gyakoriságát országos átlagban legfeljebb 1%-ra becsülöm. Jellegzetes magyar típusról tehát ez esetben sem beszélhetünk.

Az alpi rassz, amelyre a kisközepes termet, rövid, kerek fej és arc, rövid tömpe orr, barna szem és haj jellemző, magyar, egyéb szerzők szemében jó ideig úgy szerepelt, mint a keleti elemeit elvesztett mai magyarság legjellemzőbb típusa. Az újabb antropológiai vizsgálatok azonban ennek ellene mondanak. Az kétségtelen ugyan, hogy a mai magyarság zöme valóban rövidfejű, ha azonban a testmagasságot is figyelembe vesszük, kiderül, hogy a mai magyarság átlagos termete lényegesen magasabb, mint az alpi rasszé. A szem, haj és bőr színének elterjedéséből viszont megtudjuk, hogy a rövidfejűeknél majdnem a fele világos színű s több mint $\frac{1}{3}$ -a határozottan magas termetű. Az alpi rasszra tehát országos átlagban alig jut 15%. Mivel pedig az alpi rassz hazánkban egyfelől a városi iparos és munkás osztályban, másfelől vidéken ott fordul elő nagyobb százalékban, ahol szláv vagy délnémet telepítés történt, nyilvánvaló, hogy nagy részük nem eredeti alkotó eleme a magyar nemzettestnek. Ezt bizonyítják a honfoglaláskori csontvázak is.

Nem marad más hátra ezek után, mint, hogy a magyar nemzettest rövidfejű elemei nagyobb részének eredetét más rövidfejű rasszok körében keressük. Ilyen pedig kettő van még Európában. Egyik a mérsékeltén rövidfejű, világos színű, kisközepes termetű keletbalti rassz, a másik nagyfokban rövidfejű, magas termetű, sötét színű dinári rassz.

Ha a termet, koponyaalak, szem-haj-bőrszín elterjedését hazánkban tüzetesen szemügyre vesszük, feltűnik, hogy dél és dél-nyugat felé az átlagos testmagasság fokozatos növekedésével párhuzamban halad a koponya rövidülése és magasodása, valamint a színezet sötétülése. Azt is észrevesszük itt, hogy a nyakszirt lecsappott, az arc magas, az orr pedig nagy, kiálló és horgas. Kétségtelen tehát, hogy a dinári rassz elemeivel van dolgunk. Gyakoriságát országos átlagban 20%-ra becsülöm, Dunántul és az Alföld déli részein azonban a 30—35%-ot is meghaladja. Gyakoriságának növekedése dél felé délről való bevándorlásra utal. Hiteles honfoglaláskori csontvázak tanúsága szerint képviselve volt már a honfoglaló magyarok között is, a jazyg-szarmatáknak pedig egyik fő rasszelemét alkotta. Nyilvánvaló tehát, hogy a magyar nemzettestben szereplő dinári elemek egy része honfoglalás előtti, egy része honfoglaló magyar, nagyobb része azonban a későbbi századokban, főleg a török hódoltság alatt és után szivárgott be. A mai magyar nemzettestnek minden esetre lényeges alkotó része.

A keletbalti vagy keleteuropid rassznak a magyar nemzettestben való szerepére először Kollmann bázeli antropológus mutatott rá, bár első leírása nagy hazánkiától, Bél Mátyástól származik, aki ezt tartotta a magyarság »legfajbélibb« típusának. Azóta a vizsgálati adatoknak ezreivel tudjuk igazolni mi is, hogy a keleti finnek legfőbb rasszeleme: a keletbalti rassz a magyar nemzettestnek is egyik legfontosabb és legősibb rasszeleme. Gyakoriságát magyarországi átlagban legalább 20%-ra becsülöm s az ország minden részében és minden társadalmi rétegében meglehetősen gyakori. Ősiségét bizonyítja, hogy a hiteles pogány sirok csontvázyagának tanúsága szerint a honfoglalók között, a közrendi sirokban egyik uralkodó rasszalak. Kétségtelen, hogy az eddig elsoroltak mindegyikénél sokkal nagyobb arányban és több joggal tarthat igényt a »magyar típus« jelzőre.

A mai magyarság nagyfokban rövidfejű elemei egy részénél feltűnik, hogy azok nem olyan magas természetűek, mint a dináriak, homlokuk inkább kissé rézsutos, nyakszirtjük kevésbé lecsapott, álluk pedig kissé visszahuzott. Ezek a dinárral rokon előáziai vagy taurid rassz maradványai. Bár szórványosan az ország minden részében előfordul, a törökök által huzamosabb ideig megszállt területeken pedig egyenesen szembetűnő, még sem játszik nagyobb szerepet a magyar nemzettestben. Gyakorisága magyarországi átlagban legfeljebb 4—5%. Ritka a honfoglaló magyar sirokban is, ellenben az avar, valamint a jazyg-szarmata temetőekben észrevehetően gyakoribb.

Többen hirdették már Magyarországon s máshol, hogy a magyarság eredetileg a mongol rasszkörből szakadt ki s csak többszöri keveredés folytán veszítette el eredeti mongolid jellegét. Ezt az állítást látszólag alátámasztja az a tény, hogy a mai magyarságban valóban találunk vidékeket, ahol nemcsak mongoloïd, azaz mongolszerű, hanem határozottan mongolid, azaz a mongol rasszkörbe tartozó vonások tűnnek szemünkbe. Ilyenek a Palócság, Dunántul északnyugati része, Jász-Kunság, Székelyföld. Ezen kívül az országnak csaknem minden részében találunk szórványosan többé-kevésbé mongolid arccokat. A mai magyarságban szereplő ez a mongolid elem azonban országos átlagban 4—5%-nál többre nem tehető, bár egyes palóc községekben gyakorisága 20—25%-ra is felemelkedik. Ha most a honfoglaláskori magyar csontvázakat tanulmányozzuk, kiderül, hogy a honfoglalók között a tiszta mongolid rassz alig egy-két százalékbán volt képviselve. Leggyakoribb még a szibirid-rassz, annak is főleg u. n. europo-szibirid alakja, amely jellemző módon az ugorok között található. A magyarság mongolid eredetéről beszélni tehát tiszta fantázia, amely ellenkezik a rendelkezésre álló hiteles adatokkal. Ezzel szemben egész sereg avarkori temető bizonyítja ma már, hogy az avarok egyes törzsei és vezető rétegei csaknem tiszta mongolid rasszjelegűek voltak. Nagyon valószínű tehát, hogy a mai magyar nemzettestben szereplő mongolid ele-

mek nagyobb része beolvadt avar maradvány. Ezt annál is inkább feltehetjük, mert egy részük ma is főleg azokon a területeken található, ahol egykor avarok és besenyők éltek.

Ha a magyar nemzettest eddig tárgyalt összes europid és mongolid rasszelemeit összeadjuk, kiderül, hogy még közel 30% marad fenn olyan nem mongolid rasszelemek számára, aminőkről eddig még nem szóltunk. Az elmondottakból azt is tudjuk, hogy ennek a rasszelemnek tulnyomórészt barna komplexiójunak, rövidfejűnek és közép körüli, vagy mérsékelt nagyközepes természetűnek kell lennie. Ilyen az europid és mongolid rasszkör széles érintkezési határán keletkezett, legnagyobb tömegben ma is ott élő u. n. *turanid rassz*, amely Szibériától Oroszországon keresztül mélyen be Középeurópába, sőt egészen Franciaországig, s északról le Indiáig, Perzsiáig és a Balkánig kisebb-nagyobb százalékban mindenütt megtalálható. Magyarországon először a hunokkal és avarokkal, valamint a jazyg-szarmtákkal, majd később a honfoglaló magyarokkal és kunokkal került be nagyobb tömegben. A honfoglaló magyaroknak, a sírleletek tanúsága szerint, vezető rétegét alkották s ma is a szinmagyar területeken és a kunok között van a legtöbb turanid rasszjellegű egyén. A turanid rassz magyarországi képviselői azonban különböznek kissé az ázsiai turanidoktól, főleg abban, hogy közelebb állanak az europid rasszkörhöz. A turanid rassznak ezt a Magyarország földjéhez kötött, kifinomodott, teljesen europizálódott változatát neveztem régebben kaukázusi mongoloid-nak, s ezt nevezem újabban »Alföldi-rassz«-nak, mivel legjellegzetesebb képviselőit a nagy magyar Alföldön és Dunántul találjuk. Ez az »Alföldi-rassz« felel meg a régebbi hazai szerzők »törökös magyar típus«-ának, vagy legalább is azok egy részének s a mai magyarság típusai közül reá illik legjobban a »magyar típus« megtisztelő kifejezés, ugy számánál, mint ősiségénél fogva, mert ez ilyen alakban és főleg ilyen fiziognómiával sehol másutt a világon nem található.

Magyarország különböző vidékein természetesen e rassznak is vannak szelekció útján létrejött különböző tájtipusai. Ezek részletes megállapítása és leírása a jövőben végzendő magyar embertani kutatások feladata, amelynek minél nagyobb arányú rendszeres megindítása immár halaszthatatlan nemzeti kötelesség.

Foglaljuk most össze a magyarság embertani kialakulását mai tudásunk alapján. A honfoglaló magyarság, mint főleg *turanid*, *keleteuropid* és *taurid*, kisebb részben mint *nordicus*, *mediterrán* és *mongolid* rasszelemeket tartalmazó biológiai életközösség jött e hazába. Az itt talált jazyg-szarmata, hun-avar, gepida, bolgár, szláv stb. maradványokban ismét részben turanid, mongolid, taurid, keleteuropid, részben nordicus, alpi, mediterrán, dinári rasszelemekből álló kisebb-nagyobb ethnikai rögöket olvasztott magába. Majd a bevándorló besenyők, és jász kunok, az itt maradt tatárok és törökök s a betelepített németek, északi és déli szlávok stb. beolvadásával újból előbb turanid, taurid, keleteuropid, mongolid, majd ké-

sőbb nordicus, mediterrán s főleg nagytömegű alpi-dinári rasszelemekkel gyarapodott. Ebből a vázlatos képből megállapíthatjuk, hogy a honfoglalók embertani alapon is édes testvéreket találtak már a Dunamedencében s így a magyarságot alkotó legfőbb rasszelemek honfoglalása legalább 1500 évre megy vissza. Az is hiteles adatokkal igazolható tény, hogy a honfoglalók eredeti rasszelemei a sok vérvesztés ellenére sem pusztultak ki, hanem hol tisztábban, hol keveredve, ma is közöttünk és bennünk élnek s a magyar nemzettestnek ma is gerincét alkotják.

És ha most újból felvetjük a kérdést: »Van-e hát magyar típus?« — arra több szempontból is igennel felelhetünk.

Van magyar típus, mert mint láttuk, van a magyar nemzettestnek olyan rasszeleme, amelyik Magyarországon, az ezeréves magyar biológiai történet folyamata alatt a turanid rasszból fejlődött magyar alföldi-típussá, amely számban is oly nagy, hogy reányomja bélyegét a magyar nemzettestre.

De van magyar típus, és főleg vannak magyar típusok azért is, mert azok a rasszok, amelyekből a magyar nemzettest áll, de amelyek más nemzettestekben is előfordulnak, Magyarországon, e speciális természeti és társadalmi miliőben, e speciális, megszábotott körben mozgó rasszkereszteződésben, s főleg a történelem fejlesztette speciális magyar lelkeség hatására, az eredeti rassztípus lényegének megmaradása mellett is, másképp nyilvánulnak meg Magyarországon, más fiziognómiát, testmozgást, élettempót váltanak ki, mint más természeti miliőben s főleg más nemzettesten belül. Am éppen ez a »más« az, ami a magyar embert az azonos nordicus, dinári, mediterrán, alpi keletbalti stb. alaprasszjelleg ellenére is megkülönbözteti az idegen nemzetiségűtől s külsejében, arcvonásában is magyarrá, »magyar típus«-sá teszi.

Tagadhatatlan tehát, hogy a magyar nemzettest, mint a benne képviselt rasszelemeknek mennyiségéből és minőségéből adódó speciális rasszbeli összetételű, e hazában ezer éve együtt élő, egymással kereszteződő *biológiai életközösség*, amelyet a történelem eseményei kovácsoltak össze, emeltek öntudatra s tettek azzá, ami: testben, típusban, öröklődő bélyegeiben harmonikusan sokszínű, lélekben, öntudatban, nemzeti érzésben egységes, *történelmi fajja*, azaz »magyar«-rá — különbözik a világ minden más népétől, minden más néptesttől. Elsőrangú nemzeti kötelesség, hogy ezt a jellegzetes magyar rasszbeli összetételt s a belőle fakadó »nemzeti fajiság«-ot, a jövő számára is megvédjük, megőrizzük, mert csak így maradhat meg a magyar »magyar«-nak.

Budapest, 1939 május

Bartucz Lajos dr.

KÉT VERS

Kalandregény

Babits Mihálynak

*Zsong az erdő, a guzsba kötött csend
kilöki a hangot magából.
Összenéznek a fák, egykor, régen,
kifordult a föld formájából.*

*Akkor történt, hogy tájékozatlan
virágok, füvek könnyt ejtettek.
Igy született meg a romantika,
a könnyek a szivnek intettek.*

*Máskor viszont karddal rátámadtak
egymásra az emberek, hősök.
Könny helyett gyantát izzadtak a fák,
ma már tudjuk, mért vannak ősök.*

*Évszázadok multak el azóta,
forgatag lett az élet, gépzaj.
Az erdőben a csend nyüzsgölődik,
a fák érzik robban a talaj.*

*Tudják, hogy most uj sodru lesz a sors,
nyugtalan a csend, ez a jele,
hogy a végzet megunt már hagyományt,
s hogy lelke uj kalanddal tele.*

REMÉNYI JÓZSEF

Mozart

Öyenge Annának, a newyorki Metropolitan
Opera székelý származásu tagjának.

*Varázsfuvola! . . . Don Giovanni! . . .
Mozart! Mozart! Csodás légkör!
Ma boldog vagyok. Csuló látszatban
összhang a lényeg, derős kör.*

*Szőke dallamok, barna dallamok,
tolongnak felém vig kedvel.
Lám, eleresztett konok bánatom,
sors, kacaghatok sziveddel.*

*Ritka ez élmény, el nem titkolom,
ép a zene foszlánya is.
Csapdába került hü ártatlanok
jertek velem s gonoszak is.*

*Csak kostolóba adom lelkemet,
ez a zenei kedély jó.
Ma boldog vagyok, messzire tárt kar,
füstben napos ribillio.*

*Fuldoklik a rossz, éled a kecses,
bók a nyesett ág, parfüm, szín.
Nem is kell ürügy, hogy nevethessek,
a csuf zsákmánya nem a csin.*

*Szólj zene, világ, virág, te való,
jajtalan mámor, árnytalan.
Vers lesz a tréfa, remény az átok,
elnémul a boldogtalan.*

REMÉNYI JÓZSEF

(Cleveland. Ohio)

KALAND A TARLÓN

Nem hallatszott ki a határba a falusi templom déli harangszava sem, mégis, mire a nap tikkasztó, meleg órák után felkapaszkodott a felhőtlen égbolt tetejére, mire a poros eperfa egészen az ölébe szedte árnyékkarját, s Bukor Ferenc egész teste merő adta veríték és por lett — mondom, úgy déltájon, hogy a rend végére ért — csak kihullott a kasza a kezéből. Itt volt ugyan az ebéd ideje már, de az ehetnék számba se jöhetett a tikkadt test ihatnámja, fekhethnémje mellett!

Hogy letette a kaszát, Ferkó gyerek is kiejtette kezéből a kukát, amivel a markot szedte az apja után. Ő is megtörölte verejtékező homlokát s talán ő is iparkodott volna az apja után az eperfa fukar hüvösségébe, ha felé nem csap a bosszus hang:

— Fercsi!

— Mi a?! — replikázott ijedten a gyerek.

— Hun a kanta?

A köröszet tövibe!

— Van benne?

Elakadt a párbeszéd. Hogyne akadt volna el, amikor a Fercsi gyerek hallatlanná tette a kérdést, pedig már másodszer ismételte az apja. Csak állt ott a lekaszált rend végében s a viláért sem emelte volna fel tekintetét a szurós tarlóról.

Megértette az apja így is.

— No ha nincs, akkó teraj! Kapd a kantát, oszt ecceribe itt legyél.

Lépett a gyerek kettőt, mintha menne már, de aztán csak megállt. Sirásba csuklott a hangja, amikor az eperfa hüvöse felé botorkáló apja után kiáltott.

— Hunnét hozzak?

— Az ember bosszusan fordult vissza:

— Nene, hát nem megmondtam, hogy a Csanta Paliék száilásáru?! Csak ne sokat kászalódj, hanem kapd a kantát, oszt iparkodj! Ha meg fész a kutyáktu, hát ott van a kuka a kezedbe! Csapd mókon, aki kapkonna feléd! Oszt, mondom, iparkodj, mer...

A parancs, parancs! Azt teljesíteni kell. Még az olyan kis rekutának is, mint amilyen Fercsi volt. Karjára füzte hát a fekete cserépkantát, kemény elhatározással jobbjára markolta a kukát és megindult a forró déli napsütésben a neki nyakig érő vetés szélén abba az irányba, melyből a vakítóan ragyogó ég kékségébe meredő jegenyék integettek feléje, mondván: — erre gyere Bukorék

Fercsije, itt van az a híres vizü kut! Itt vannak azok a híres kutyák! No csak gyere!

Hát ment is! Szepegve, ijedten, de ment.

Bukor Ferenc pedig az eperfa ágáról leakasztotta a tarisznyát, aztán nekivette a hátát a fa törzsének, leguggolt a tövébe, kinyitotta a bicskáját és nagy lelki nyugalommal nekilátott a falatozásnak. A menü jobbadán az volt, ami tegnap délben, vagy tegnap este, vagy akár aznap reggel is: szalonna. Az egyetlen változatosság, hogy reggel veres hagymát, délben meg szélkében őrözt jófajta vizes uborkát evett a szalonna mellé szájjeszitőnek.

Ahogy lassu, kimért mozdulatokkal vagdosta a falatokat, eszébe jutott a gyerek is, a Fercsi. Elmosolyodott. Feltápáskodott, hogy majd utánanéz, de nem látszott annak a nyoma sem! Ugy elnyelte a hullámmzó, susogó buzatenger, hogy talán csak a buzák felett vadászgató réti sas biztos szeme tudta volna megmondani, merre jár.

Bukor Ferenc, mondom, elmosolyodott.

Nagy dolog az, amikor a paraszt így magában elmosolyodik! Vagy a családnak, vagy a földnek szól az a mosolygás.

Bukor Ferenc a gyerekekre gondolt. Hogy bukdácsolhat szegényke a vetésszéli barázdákban! Hogy doboghat kis szive a félelemtől, ha majd nagy ugatással előrohannak a Csanta szállás kutyái! No de mindegy, meg kell egyszer próbálni! Lám a marokverésre is gyengécske még, hiszen csak a télen járta ki a harmadikat, de hogy a nagyobbik gyerek béressorba került, hát csak be kellett fogni a Fercsit, mert az anyja nem jöhet a kis szopós Bukorka miatt. Igaz, így az apjának marad a kévekötés, meg a kévehordás nagy része is, de a marokverést úgy-ahogy, lám, mégis a gyerek végezte el maga, pedig első nap a kukát is alig emelgette a kis gyámoltalanja! Csak hadd tanulja az életet!

No meg aztán a Csanta szállás kutyáinak is, mind a többi nagyhangu kutyának is, nagyobb a hangjuk, mint a mérgeük! Aztán így déltájban teli az udvar részesekkel! Elszólitják azok is a kutyákat, ha látják a gyereket!

Ujra visszahüppent a fa tövébe és tovább falatozott.

Fercsi is megjárta már vagy másfél dülő hosszát. A Csanta szállás jegenyéi jóval nagyobbak látszottak már, mint amikor elindult. Mi tagadás, mintha a félelme is nőtt volna! Meg-megállt hallgatózni: idehallatszik-e már a Csanta szállás kutyáinak ugatása? De nem hallatszott biz az! Vagy talán nem is ugattak. Az is lehet, hogy ilyenkor, ebben a nagy melegben azok is a kazal hűvösébe huzódnak s alszanak. Talán észre sem veszik, ha az ember szép csendesen belopószik a szállásra... Szépen, lassan belopózik, ha lehet még a lélekzetét is visszatartja s csak akkor ad életjel magáról, amikor valami szállásbélit lát a közelben. Annak szépen odaköszön s akkor már csak természetes, hogy az meg rá-

kiabál az idegen hangra felneszelő kutyákra, hogy aszondja: csiba te!

Igy élesztgette ébredező bátorságát a gyerek. Hogy aztán az alig ébredező bátorság el ne illanjon, füttyülni kezdett. Hamarjában csak a »Szent vagy Uram« jutott eszébe, hát azt fújta egy darabig. Aztán eszébe jutott egy dal is: »Mi füstölög ott a sikon távolba?« de hogy sehogysem tudta összehozni a dallamot a lépéssel, hát rázendített az egyedüli énekre, amire lépést tanult az iskolában: »Hej szlovéni...« Elejében dalolta is, de aztán belekeveredett a meg nem értett szövegbe s csak füttyülte tovább.

Akkor egy nagy kukoricatábla következett. Az is ellepte már. Annyit azonban látott, hogy itt van már a tanya alatt! A kukoricatábla utáni buza már a Csantáéké!

Nagyot dobbant a szive s a füttyülést is abbahagyta. A sűrű kukoricásban nem igen nézhetett a lába alá. Megbotlott, elesett. Gyorsan feltápáskodott és ijedten kopogtatta meg ujjával a fekete cserépkantát. A kopogtatás hangja megnyugtatta. Nem repedt el. No még csak az kellene!

Hogy megállt és szétnézett a kukoricarenetegben, egyszerre az a gondolata támadt, hogy mi mindenfajta állat nem élhet az ilyen éktelenül nagy kukoricásban. Pap Annus egyszer már rókát is látott a kukoricásba szaladni! A Fekete sógor meg egyszer olvasta az újságban, hogy a rablók is itt ütöttek tanyát!

Megborzadt. Uramisten...! Ha most egyszerre csak elébe torpanna egy nagybajuszu haramia! A télen Fekete sógor különös kedvezésképen kezébe adta a Rinaldo Rinaldini történetét. Agyonnyítt füzetecske volt. Némelyik lap fele elrongyolódott, elkopott, de ami megmaradt belőle, az is elég hátborzongató volt. Hagyott annyi nyomot a gyerek lélkében, hogy most valahogy minden pillanatban azt várta, mikor fog egyik véres haramia, vagy akár maga Rinaldo Rinaldini elébe állni s azt mondani: »Hát te, gyerek, mit keresel az én birodalmamban?«...

A hátborzongató gondolatoknak is vége lett, hogy véget ért a kukoricatábla. Hiába, csak magas, csak sűrű volt az ahhoz, hogy nyugodt legyen az érverése a mi Fercsinknek!

Hogy aztán megint a ringó buzatábla susogása fogadta, megkönnyebbült. Megállt. A szállás alig két hajításnyira volt már csak. De sehol egy lélek! Sehol semmi nesz. Talán a részesek is megbédelték már és alusznak. Talán a kutyák is. Ámbátor ez nem olyan biztos, mert aludni inkább csak a nagyobbja szokott. A kisebbje, amelyik sokszor mérgeesebb, harapósabb, mint a nagyobb, az bizony kószálgat a szállás körül. S ha idegent érez, vagy lát, csak vonyít egyet vékonyan, mintegy vészjel gyanánt s erre horkannak fel a többiek.

Vagy háromszor is nekiveselkedett az indulásnak, de csak visszatorpant. Alkalmas irányt keresett. Végül is megindult a megkezdett buzatábla keresztjei felé. Lábujjhegyen lépegetett. Hogy a

tarlóra ért, még óvatosabban kezdte emelgetni a lábát. Zizegve harsogott így is bocskora alatt a szalma csonkja. Az első kereszthez érve meglapult, szétnézett. De, hogy a szállás felől nem látott, nem hallott semmi gyanusát, mélyen meghajolva és sietve megindult a második buzakereszt felé.

Ott megállt. Lihegett kissé és a kuka nyelére támaszkodva kémlelt előre. Ebben a pillanatban a buzakereszt tövében valami megmozdult. A gyerek megrettent. A hőség, az izgalom a futás amugy is a fejébe szalasztotta a vért. De most mintha dübörgő vonat zaja kalapált volna a fülében. Meredt szemmel nézett a legalsó kéve tövébe, mert ott mozgott az előbb valami...

Jobban odanézett. De csak a kusza szalmaszálak inogtak még az előbbi mozgástól.

Bátorságot vett magának s a kuka nyelével odabökött.

Ha az a mozgatós valami most kutya lett volna, Fercsi keresztül esik a tűzkeresztségen, mert ha eszébe sem jut az apai oktatás, hogy ijedtében »mókon csapja« a kutját, az biztos, hogy az ilyen szalma tövében bóbiskoló kutya erre a nemvárt »mókoncsapásra« ijedten, vonyitva megugrik, az még bizonyosabb! Ha az a mozgatós valami kutya lett volna!

De nem az volt! Veszedelmesebb valami! A tarlok tigrise: hörcsög!

Ép hazatérőben volt a maggyüjtésből. Pofazacskója dagadásig tömve volt könnyen szerzett buzával. Hogy a gyerek feléje bökött a marokszedő kuka nyelével, irtózatos méregre gyulladt. Marta, harapta volna már az »ellenséget«, de mert pofazacskója teli volt, hát előbb kiköpködte. Ez a »köpködés« persze nem ment minden krákogás és prüszkölés nélkül. Morgott, kaffogott, toporzékolt, hörögött a »tigris« és bizony szegény Fercsi még fel sem ocsudhatott rémületéből, amikor a buzakereszt tövéből kiugrott a »mozgatós valami«!

Egy pillanatig mintha két lábra állt volna s Fercsinek úgy rémlett, hogy mellső lábaival fenyegetődzik!

A gyerek ösztönösen bökött újra feléje a kukával, mire az egy ugrással a kuka nyelén termett és szemkápráztató gyorsasággal mászott felfelé!

Fercsiben nem hülhetett meg a vér, mert ahhoz idő kell! Itt pedig idő nem volt semmire! A kis fenevad fogcsikorgatva már ott volt a keze fejenél...! Ijedten kapta vissza a kezét s a baljában tartott fekete kantával feléje sujtott...

Talán recsegett is az a kanta, ki tudja?!

Fercsi nem hallott semmit s látni is csak a boszorkányos gyorsasággal feléje kuszó hörcsög vicsorgó fogait látta még akkor is, amikor léleknélküli nagy rohanás után újra felbukott a kukoricás végén. De nem állt meg! Talpra ugrott és rohant tovább. Sikoltózott volna, de arra már nem jutott a szaporán szedett levegőből. Görcsösen zihált a melle és rohant. Felbukott Isten tudja hányszor,

de csak rohant, bukdácsolva, fel-felugorva, mint a megriasztott nyul, mint a sebzett madár, amikor tört szárnyaait erőltetve menekül a halálos veszedelem elől.

Bukor Ferenc is nyulat sejdített, ahogy a ringó vetésben vergődő alak mozgására, bukására, emelkedésére felfigyelt. Felállt. Most már meglátta a vergődő gyereket. Két öles lépéssel felé ugrott. De aztán meglassította a tempót. Talán látta már, hogy nincs semmi különös veszedelem, vagy talán megrestelte magát, hogy olyan nagyon odáig van, ki tudja?

Csak amikor a gyerek kibukott a buzából, akkor kiáltott felé egyet. Öblösen, keményen, de mégis bátorítón:

— Mi a te!? Fercsi!

A gyerek megtorpant, lihegett még egy-két pillanatig aztán amennyire az agyonzaklatott tüdő engedte, zokogni kezdett.

Az apa már odaért. Végignézett a gyereken. Baja nincs látszatra — állapította meg. De, hogy észrevette a gyerek kezében a kanta fülét, melyet az még mindig görcsösen szorongatott, újra megeresztette hangja lobogó lángostorát:

— Fercsi! Hun a kanta, hé!? Hát a kuka? Miii??

A gyerek hallgatott. Nyakába huzott fejfelé szinte odakinálkózott apja ütésre induló jobbójának.

Az lesujtott egyszer... aztán mégegyszer...

Nagy volt az ütés. Fájt is. Mégis... megkönnyebülés volt a gyerek számára. Amugy is ismerte az apját. Tudta, hogy ütni fog, tudta, hogy nagyot fog ütni, de tudta azt is, hogy utána simogatásba szelidül az ökle.

— Ne ríjj, az apád keservit, hanem hun a kuka?!

— A... a... amott a köröszet tö... tövibe...! szepegte a gyerek.

— Egész odáig zargattak a kutyák?

Ezt várta Fercsi!

— Haszen ha kutya lett vóna!? De nem az vót!

— Hát mi a nehissig?!

— Én nem tom — melegegett bele az izgalomtól felszabadulni kezdő gyerek a beszédbe — csak éktelen hígyesek vótak a fogai, oszt nekem ugrott!

— Tán girind vót, te?

— Nem a! Kiseb vót, csak sokká mérgesebb! Hogy oszt a kukávk odacsaptam, ráugrott a kuka nyelire, oszt igenyest nekem avvá a hegyes fogaivá. Oszt... oszt akkó megijedtem... oszt elszaladtam.

Bukor Ferenc végignézett az ijedt gyereken. Indulatának nyoma sem volt már.

— Most mibü iszok? — bökte a gyerek felé.

Az nem válaszolt az apjának, csak szóltanul ment utána, mikor az megindult a Csanta-szállás felé.

Szomjas volt az ember, inni akart. Meg a kukát is sajnálta.

Nem beszéltek ugyan egy szót sem a visszatörtetésben erről, de tudta ezt Fercsi! Tudta azt is, hogy az apja most aludna egyet az eperfa hüvösében, ha nem kellene itt csavarogni miatta vissza, egészen a szállásig. Azért mikor a keresztek közelébe a »tethelyre« értek, megszólalt.

— Amott gyütt nekem a!

Az apa odanézett.

— Az ám... — kiáltotta — ahun a kuka is a!

Odalépett, hogy felvegye. Ott feketéllettek a földön a cserép-kanta maradványai is. Ahogy lehajolt, hirtelen elkiáltja magát:

— Ehun e!

Mire a gyerek közelebb merészkedett, apja már nyakánál fogva fel is emelte a még holtában is fogát vicsorgató kis fenevadat.

Mindent megbocsájtón, nevetve, büszkén és kiengesztelődötten szólt Fercsinek:

— Haszen... gyerek! Ez hörcsög, az anyja keservit! Oszt mé nem mondtad, hogy agyoncsaptad?

Fercsi bizonytalanul révedező tekintete hol a hörcsögre, hol a fekete kanta cserepeire ugrott. Nem is tudott mit válaszolni, csak hápogott.

— Hát... hát...

— Mókon csaptad a kantává, mikó neked ugrott, ugye?

— Mókon hát! — bátorkodott neki.

— No ne félj! Majd hazavisszük anyádnak, hogy bár lássa, mitü tört el a kanta. Meg majd megmondjuk, hogy egy izromban már kifaszótá tülem érte!

Azzal a hörcsögöt a tarisznya madzagjára kötötte, a tarisznyát a gyerek nyakába akasztotta, hatalmas markába fogta Fercsi izzadt öklét és ugy kettesben, szépen... büszkén és boldogan megindultak a szállás kutja felé.

Vagy három kutya rohant feléjük a szállás bejáratánál. De ugyan ki félt volna tőlük?

Bukor Fercsi még a kezében lévő kukával sem csapott feléjük, csak emberesre mélyített hangon, fölényesen szólt oda:

— Csiba, te!

Cziráký Imre

A MAGYAR ZENE ROKONSÁGA

Melyik az igazi magyar zene? ... Azok az ős-egyszerű, ötös hangsorú dalok-e, amilyeneket Erdély bércei között gyűjtöttek nagy zenészeink, vagy a cigányok-játszotta nóták? ...

Erre a kérdésre most már lassacskán ugyanazt a feleletet találja meg mindenki. Azt, amit az itt összeszedett néhány dallam és néhány érv is bizonyítani kíván: hogy voltaképpen ez a kétféle zene elválaszthatatlanul összetartozik és hogy egyformán nagy kár volna akár ha csak az ősi, akár ha csak az újabb volna eredeti magyar zene. Szerencsére mindegyik az. A magyar zene évezredek óta fejlődő, csodálatosan hatalmas, gazdag, változatos termésű, ősi faj. A magyar faj itteni ezer évében is folyton alkotott és alkot már régebben is az a faj, melyből a magyarság származott. Alkotásainak ma is föllelhetjük ősrégi, újabb és legújabb nyomait Ázsia- és Keleteurópa-szerze, amerre csak fajunk és rokonsága megfordult valaha. Ugyanaz az ősi szellem a különböző korok és viszonyok tükrében más-más szint és alakot játszott. De a huszadik századbeli magyarnak ösztönös, szíve-vére ütemét követő zenéje épp olyan faji megnyilvánulás lehet, mint az a tizenegyedik századbeli volt. És míg valami tudatlan és ujat alig alkotó hegyi-pásztor-népnél természetes az, ha ma is az ezer év előtti, dudaszóra termett dalmokat játsza ma is dudán, — viszont az ezer évet végig küzdött és tapasztalt, s csak részben dudán játszó pásztoroktól, de nagyrészt a harci sípok és huros hangszerek zenéjéhez szokott katonanépkektől származott magyarságnál természetellenes volna, ha még ma is *csak* a legősibb zenét vallaná sajátjának. *A dallamok jellege, szorosán összefügg azzal, milyen hangszereken termettek.* Hogy a hunok már kétezer éve, Kína határán ismerték a hegedűt, bizonyítja egy kis huros hangszer, amit a kínaiak még ma is »hun hegedű«-nek neveznek.

Ha a faji sajátyságot kutatjuk a zenében, a nép- és műzene között sem vonhatunk éles határt. Amelyik népnél parasztság és művelt osztály egy faji egészét alkot, össze van növe a zenéjük is, úgyhogy egy eleven egésznek kellene ketté vágnunk, ha a két felet egymástól el akarnánk választani. A művelt ember iskolázott zenéje természetesen több idegen hatás alatt fejlődik, mint a falusi népé, de azért emez sem mentes az átvett elemtől, viszont az igazi teremtő-erő áttör minden szerzett tudáson és hatáson és valamennyit saját egyénisége, faji sajátysága szerint idomítja. Külső zenei elemeket folyton egymástól vesznek át a népek, de ezek az elemek minden népnél annak lelki képét öltik magukra. Az igazi

faji és nemzeti érték *maga ez, az örökbe alkotó*, mindent saját képe alakító szellem, nem pedig az egyes zenei elemek.

A magyar népdal végtelen sokfélesége mutatja a magyar teremtmő-erő minden más népénél kiapadhatatlanabb voltát. Amelyik nép mástól vette át dalkincsét, az folyton ugyanazokat az ősi alakokat változtatgatja. Magyar nóta ellenben más-más zamatu terem minden korban, minden vidéken, minden életkörülmény között. Más az alföldi nóta, más a dombokon és más a nagy hegyek között termett. Más a paraszt-nóta, más az uri nóta. Ez a különféle zamat mutatja, hogy őszinte, hogy őszöntszerűen és nem keresettséggel íródott, vagyis hogy — népdal valóban, még ha lekottázta is a szerzője. Még az is, hogy a mai divatos magyar dalok néha bizony szószátyárkodók, langyosan érzelősek, hogy már nem a puszták, hanem a város ize érzik rajtuk — legjobban esetben a kisvárosé vagy a város-környék afféle fölparcellázott romantikájáé — az is azt mutatja, hogy a magyar dalköltészet ma is *él*, a helyzetből fakad, alkot, és nem minta szerint készít. Az pedig, hogy a magunkfajta falusi-lelkű magyarnak, akiben még a nagy puszták, a szabad távlatok sóvárgása ég, kevésbé tetszenek ezek a dalok, nem a dalköltők hibája, hanem az életé, amiből merítettek. Az elvárosiasodó, elgyáriparosodó, elaprózott, bekerített ételtől féltjük népünk őszerejét, nem annak őszinte kifejezőmódjától. Kerüljön csak megint szabadabb, szebb életbe ez a ma is teremtmő, eleven zenei érzék, megint hasonlítani fognak őszöntös dalai a mult századok erőteljes, mély, büszke, a messzeséget tükröző népenéjéhez, melytől a paraszt dalok ma sem távolodtak még el. Az is bizonyos azonban, hogy a *tudatos*, a magasabbrendű magyar zeneművészet mindig csak ebből az egészséges, szabadon kifejlődött, nagytávlatu magyar lélekből fakadhat, fakadt eddig és fakad egyre.

Viszont természetes, hogy a közönséghez idomódó cigány vegyesen játsza a »városi« álmos magyar dalt a széles puszták szülte csapongó, sóvárgó és ujjongó és mégis büszkén tartózkodó, ő magyar lelkű zenével. Amelyik közönség az egyik fajtától melegszik föl, azt hidegen hagyja a másik. Ez is azt bizonyítja, hogy nem megszokás kérdése, mi tetszik és mi nem, hanem a véré, a természeté, legbensőbb lényegünké. Hozzászokni lehet az idegenhez, sőt az ellenszenveshez is, de tűzbe jönni hallatára nem lehet. A klaszszikus zenét figyelmünk, értelmünk akkor is méltányolhatja, ha érzései bennünk nem keltenek visszhangot, mert idegenül fejezi ki őket. De a csupán érzéseink gyönyörködtesére, hangulatunk aláfestésére, életkedvünk fokozására való könnyű zene — amilyen a cigány játéka — semmit sem ér, ha nem a mi vérünk üteme szerint mozog, ha idegeink maguktól is meg nem értik, figyelmünk megfizetése nélkül is. Nincs az az elmélet, ami pótolhatja az embernek a nekivaló zenét. Az elméleti emberek által annyit kifogásolt s bővített szekund lépések, a felsíró, fölemelt negyedik és hetedik hangok, a pusztai szélként zugó és forgolódó, fékezhetetlen és

többszólamúságba-illeszthetetlen, csak zsongó, bugó, csilingelő, kíséretet bíró dallamok: *életét, lelkét csendítik meg a magyarság egy nagy részének*. És ugyanezekre hatnak ugyanigy a különös varázsu ősi ötös-hangsoru vagyis pentatónikus dalok is, minden elemélnél jobban bizonyítva ezzel a sokszor egymással szembeállított ősi pentatónikus zené meg a keleti moll-zene közös hangulatát, egy-gyökérről való voltát.

De ezt mutatja az is, hogy amerre pentatónikus dalokat találunk, — Japántól kezdve, a mongol, török, tatár pusztákon végig egészen a kelta zene-területig — mindenhol mellette, közte találjuk a főlemelt hangokban bővelkedő dalokat is. Mindenesetre a pentatónikus az ősi, míg ez a határozott moll-skála az újabb forma, — de végre is, az újabb nem mindig rosszabb! Az igazi fejlődés ürügyével való idegen-lényeg-átvétel mindig az! Már pedig az újabbnak látszó moll dalokat ugyanaz a faji lélek termette, mely az előbbieket.

Mai hetes hangsoraink előtt majdnem egész Ázsia és Európaszerte öthangu hangnemek járták. Ezek a pentatónikus dalok, nagyobb hangközeikkel erőteljesebbek, szenvedélyesebbek, titokzatosan fenségesebbek mai simán kiegyenlített hangsoru dallamainknál. Ezekben is vannak dur és moll-hangzások (nagy és kis-tercek), de jellegben, nagyobb hangközeikkel mégis valamennyien rokonabak a mai moll mint a mai dur-dallamokkal. Mikor aztán a mai hangnemek kezdtek kialakulni, egyre nyilvánvalóbbá lett a keleti és nyugati népek ízlése és vérmérséklete közti különbség. Az előbbieknépzenéje egyre határozottabban a moll-hangzások, a bővített hangközök, a csapongó, nehezen harmonizálható, de kevés harmonizálással is gazdag változatosságu dallamok kifejlésztése felé haladt. Utóbbi a dur-hangnemekben, az egyenletes, józan dallammenetben találta meg önmagát, az egyszerű szólamokban, melyeket csakis a többszólamúság tesz jóhangzásává; vagyis melyek csupán többedmagukkal, tökéletes, gépszerű összeilleszkedésük folytán válnak érdekessé. Tehát mélyreható, néplélek-beli különbség jut kifejezésre két faj zenéjében.

Bárki megfigyelheti, hogy a Magyarországtól nyugatra lakó népeknél ritkaságszámba megy a moll népdal, különösen táncdal. Csakis a valószínűleg szittyá-keverék keltáknak ősi, többnyire pentatónikus — feltűnően japánias — dalai a kivételek. és a mór — tehát keleti — jellegű spanyol dalok. Oroszország a népzene terén is egyesíti a két fajt magában. Csapongó, tüzes, turáni pusztákról származott moll-dalok — a magyar néplélekhez csodálatosan közel-állók — vegyülnek a csupán karénekekben érvényesülő egyszerű szláv dur-témáscákkal. A Balkánon is összeérnek a szláv duda-nóták a hegedűre, sípra, koboz-kíséretű énekre való, dusan cifrázott török dalokkal, melyek olyan nagyon emlékeztetnek kuruc-zenénkre, és melyeknek rokonsága a török-tatár vidékeken véges-végig, a fehér-hun emlékekben rendkívül gazdag Felső-Indián át egészen a

Csendes-Óceánig megtalálható, ahol aztán — Kinában, Japánban — megint vegyesen található egy egészen idegen jellegű zenével, az amerikai legvadabb jazz-hangzással, de még inkább a macska-zenével sok rokonságot mutató Csendes-Óceán-vidékivel.

És e nagy terület rokon dallamainak — akár pentatónikusak, akár későbbi jellegűek — rokon mindenhol az előadási módja is. Bizony cifrázzák, cikornyázzák azt mindenhol, akár csak nálunk a cigány, bizony cifrázzák a mi népi énekeseink is azokat anémelyek szerint olyan puritán egyszerűségű pentatónikus dalokat, ugyanolyan furcsa fejhargon, mint a japáni vagy mongol énekes! Végnélkül cifráz tilinkóján a magyar pásztor, akárcsak a fehér-hunok utódja Indiában, ahogy Zajti Ferenc fonográf-lemezeiről már a rádióban is halottuk. Vagy hallgassunk régi kisázsiai török hegedű-dalokat; vagy hallgassunk bolgár népdalokat: — mintha csak kuruc dalokat hallanánk Cinka Panna hegedűjén!

A magyar dalnak régít és ujat magában foglaló nagy egységén belül azonban határozottan két jelleg-csoportot különböztethetünk meg. Ugyanazt a két ágát a fajmagyarságnak, ami — bár egymástól el nem választható — de mindenben megkülönböztethető. Nyelvészeink az egyik ágat finn-ugornak, a másikat török-tatárnak neveztek, anthropológusaink az egyiket keletbaltinak, a másikat mongol-kaukázusinak vagy turáninak; történelmi szempontból nézve valószínűnek látszik, hogy az egyik már régen Kelet Európában és Előázsiaiában szerepelt szittyá népek maradványa, a másik az ázsiai óriási hun birodalmakat alkotott törzseké. Mindkettőnek közös származását azonban most már az ovatosabb tudomány sem tagadja, a néphagyomány pedig mindig kétségtelenül vallotta.

Aligha tévedünk, ha ugyane két közös töről fakadt és újra egyesült egyaránt szinmagyar fajtypust látjuk a zenében is. Az egyik, a már régebb idő óta európai, régebben uralkodó, de a történelmi időkben már más népek közé beékelten, néha elnyomottan élt, faja fejlődésétől már elszakadt, de ősi sajátosságait annál feltékenyebben őrzött, inkább passzívan fajfenntartó, mint aktívan nemzetalkotó nép, — ennek ajkán maradt meg, főleg hegyvidéken, ősi változatlan alakjában a pentatónikus zene. Hiszen népviseletünk, népművészetünk, szokásaink legősibb elemeit is főleg hegyvidéken találjuk. — A másik népelem az ázsiai hódító, államszervező, a nagy tereken mozgó, főleg alföldi és dombvidéki. Ez szabadon fejlődött, alkotott, ennek dalai is fejlődtek, változtak. Míg az előbbinek dalait nemcsak dalolja a nép, de maga is játsza magagyártotta hangszerein, addig az utóbbi népelem csak énekelte dalait, a hangszerekkel való kísérést hivatásos zenészekre hagyta.

A cigány indiai zenész-kaszt volt. Zajti Ferenc indiai kutatásából tudjuk, hogy már Indiában is uralkodott fehér-hunok hadait cigány-zenészek követték mindenfelé hadjárataikon. A cigányokkal való találkozásunk eszerint régibb az európai zenével való megismerkedésünknel. A cigány ma is zenész-kasztja a hun-turk

véri magyarságnak, legjobb ismerője, leghűségesebb kifejezője zeneskedvének, hangulatainak. Cigány-zenesz csak ott van, ahol hun-utódok vannak. És hogy nem a saját zenéjét játsza, hanem gazdáiét, annak bizonyítéka pl. az oroszországi cigány-dalok háromnegyedes üteme, ami a mi dalainkban ismeretlen.

Amíg a magyarság e legkeményebb rétegének, államiságunk gerincének, a törökös magyarságnak lelke is ki nem cserélődik, a cigányzenét nem pótolhatja neki semmi. Ahogy a mindent elgyformásító városi életben, ez a magyar lélek, — sajnos — eljellegtelenedett, úgy jellegtelenedett — ebben is csak a magyarság kifejezőjeként — a cigányzene is. De mintha ez a folyamat most már megszűnt volna... Mióta a rádió megszólaltatja és szétviszi mindenfelé a magyarországi izlést, mintha az egész magyarság jobban ráeszmélne saját mivoltára. Zeneszerzőink nagyrésztét talán csak egy évszázadok óta a zeneértőkbe nevelt elítélet akadályozza a magyar zenei lélek teljes átérzésében és új kifejezésében. Az az *elítélet*, hogy a többszólamu zene okvetlenül fejlettebb az egyszólamunál, hogy tehát az egyszólamu jellegű — vagyis az egyeduralkodó dallamból és kíséretekből álló magyar zenének többszólamuvá kellene »fejlődnie«, úgy mint a nyugati zenének. Pedig ez a kétféle zene nem hasonlítható össze és nem fejlődhetik egyformán, ha *igazán* fejlődik. Az a *magyar* zene, amelyből hiányzik az uralkodó dallam, olyan mint a ruha, amiből hiányzik — az ember. Lehet szép és érdekes, de semmiesetre sem — eleven.

Hányszor észrevehető, hogy a magyar zeneszerzők a lelkükből fakadt eleven magyar zenét elnyomták, megnyomorították, abban a hiszemben, hogy azzal is úgy kell bánni, mint a nyugati zene pontosan összeépíthető elemeivel! Miért? Mert *tudatosan* még most sem ismerjük fajunk zenéjét. Csak az öntudatlan alkotás legihletettebb pillanataiban tör elő a legnagyobbakból és teremt egy-egy, szinmagyar remekművet. Ami aztán meg is találja utját a magyar közönség szívéhez, akár a múlt század, akár a modern kor levegője érződik rajta!

Békássy Gyöngyi

HUSZÉVES TALÁLKOZÓ

(A „Bácskai lakodalom“ c. regény egyik fejezete)

Az Arany Sas Kávéház fényesen kivilágított helyiségében bankettre készültek. Markovics Milos doktor, a népszerű ügyvéd, a bankett főrendezője lázasan foglalatzkodott a terített asztalok körül. Névjegyeket helyezett el a diszes terítékek mellé, igazgatta a virágvázákat. Amikor elkészült munkájával, rövid ujjaival lesimitotta öszlő, gyér haját, helyére billentette lecsuszott szemüvegét.

— Kabakot nem ültethetem Pizó mellé, — mormolta maga elé, — ezek érettségi előtt összevesztek... — Ujból előlről kezdte a névjegyek rendezését. Nehéz ügy... ezek még husz év után is tartják a haragot...

Lipkai szerkesztő az ablak párkányán felhalmozott könyvekkel bibelődött. Pár nappal ezelőtt jelent meg új regénye. A friss példányokat rakosgatta szép sorjába.

A köpcös ügyvéd rászólt:

— Mi az Lipkai?... Remélem nem akarod a huszéves találkón árulni regényedet?

Az újságíró fel sem nézett.

— Talán ingyen osztogassam?

— Ugy illenék, — mosolygott az ügyvéd a tükörbe, — nekünk tiszteletpéldány jár...

— ...és megfelelő tiszteletdig, azért, mert el méltóztattok olvasni...

— Elolvasni?... Azt nem. Ugyan kérlek, ki olvas nálunk regényt?... A fiatal ember szerelmes a többnyire fiatal lányba. A végén, kellő bonyodalmak, akadályok után vagy elveszi a lányt, vagy nem. Esetleg együtt mennek a halálba. Hogy nem tudtok valami újat kigondolni. De szerelem nélkül. Hadd nézzem csak... »Bácskai lakodalom«... Ez is szerelmi regény, ami lakodalommal végződik... Kérdés: ki rendezi a lakodalmat? Az adóhivatali végrehajtó?... Ebben az esetben eredeti a regény... Hát csak gyerünk öregem azzal a dedikált tiszteletpéldánnyal...

— Ide a pénzt...

— Pénzt?... — csodálkozott az ügyvéd és felrúncolt homlokára tolta szemüvegét. — Pééénzt?... Meg vagy örülve?... Minek az írónak pénz? Szép temetés, megható beszéd, nekrológ és diszsirohely jár neked annak idején. Mit akarsz még? Könyvet eladni? Egy-két könnyelmű balek megvásárolja a könyvedet, a többi szép sorjában kikölsönzi és elolvassa...

A kávéház tulajdonosa, a kövér, vörösorrú, görbelábu Lalic Luka bácsi gurult Lipkai mellé. Idegesen sodorta kifent, festett bajszkáját. Lelógó ajka ugrált, mintha előbb megrágná mondókáját.

— Aztán... izé... szerkesztő ur... — nyögte ki nehezen, — ki fogja kifizetni a számlát?...

Lipkai a névjegyeket rakosgató ügyvéd felé bökött:

— Markovics.

— Bizza csak rám, Luka bácsi, — mondta a tömzsi ügyvéd és sűrűn pislogott véres szemeivel. — Urakkal van dolga, ne féljen...

Luka bácsi megvakarta ripacsos, vörös orrát:

— Dehogy is félek, doktor ur... Három évig voltam az olasz fronton, ott se féltem... Arról van szó, hogy éppen finom uraknál fordul elő, hogy eifelejtik kifizetni a ceppet...

— Husz éves érettségi találkozó... — magyarázta Markovics Milos, — csupa meglett ember lesz itt, nem pedig gyerek...

— Nono... — mormogott a kávé, — a gyerekek előre fizetnek... csak úgy mondom, azért ne tessék rám haragudni...

— Külföldi urak is lesznek a vendégek között. Husz évvel ezelőtt érettségiztünk és most öt ország határa választ szét bennünket. Maga csak arra ügyeljen, Luka bácsi, hogy minden rendben legyen. Holnap reggel majd elszámolunk.

Meznerics, nyugalmazott tornatanár jelent meg a kávéház aijájában. Gyűrött, szinehagyott ferencjózsef volt rajta. Lengő, rugalmas léptekkel közeledett a terített asztal felé.

— Üdvözlöm tanár ur, — sietett elébe a vékonydongájú Lipkai, aki egész életében gyűlölte a tornát és ha rajta áll számüzte volna lapjából a sportrovatot. — Isten hozta tanár ur.

— Kissé korán jöttem...

— Kilenc óra elmúlt, — mondta az ügyvéd, — már jöhetnek a fiuk...

— Hányan leszünk? — kérdezte a tornatanár és orrára illesztette ócska, rozsdás csiptetőjét. Sorra nézte az asztalra helyezett névjegyeket.

— A három tanárral együtt huszan, — felelte az udvarias Markovics, aki hálával gondolt hajdani tornatanáriára, aki érdemtelenül bár, de megadta neki az egyest. Erre még ma is büszke volt.

Meznerics névjegyvet vett fel az asztalról.

— Ki ez a Szepes Gyula?... Nem emlékszem rá...

— Szepes?... Az Istenben boldogult tüzoltó főparancsnok fia...

— Ahá...

— A háboruban mint aktív huszárkapitány vett részt, most Romániában ügynökösködi. Remek fiu...

— És Barát József?

— Azelőtt Braunberger, Cérnagyára van Bécsben. Gazdag ember. Gyenge tornász volt a gimnáziumban... Az életben úgy látzik feltornászta magát a milliomosok közé...

A tornatanár sorra vette a névjegyeket:

— Bokor doktor, a nőorvos. Ismerem. Lipkai Lajos, Vidákovics János, gimnáziumi tanár, ismerem... Nini... Gyenizse László is magukkal érettségizett? Kitiűnő tornász volt, elsőrangú függeszkedő... ilyen izmai voltak... Ugy látom itt lesz a Renner is... Ki ez? Hauer... Remes Ferenc... Csupa ismerős... Szabó György?

— Szabó Magyarországból jött... De már itt is vannak a fiuk... Csoportokban érkeztek a vén diákok, meghatott udvariassággal tessékelték maguk előtt az ősz történelemtanárt és a matematika megöregedett, ideges professzorát. Megkezdődött az ismerkedés.

A történelem tanára rátette párnás kezét a mellette álló kopasz, görbehátú, szalonkabátos urra:

— Ejnye... hogy is hívják magát, amice? ... Olyan ismerős az arca...

Egyszerre többen kiáltották:

— A Hauer... a lóképi »nyakigláb«.

— Persze... persze a Hauer... mentegetőzött a professzor, — hiszen egyik legszorgalmasabb növendékem volt annak idején.

A magoló Hauerről, aki jóforgalmu vaskereskedést örökölt apjától, mindenki tudta, hogy még husz év után se felejtette el a bevágott történelmi évszámokat.

— Betegnek látszik Hauer ur, — mondta az ősz tanár részvételmes hangon.

— Fejbeteg, tanár ur kérem, — mondta Lipkai nevetve, — az a baja, hogy a történelmi évszámok végérvényesen megragadtak fejében és most nyomják az agytekercseit.

A szemüveges Hauer fülig pirult. Kidülledt, könyörgő szemmel nézett a tanárra és mint diákkorában, oldalra hajtott fejjel szégyenlősen lóbálta vékony karjait.

Markovics Milos a csoport közepébe furakodott.

— Majd én levizsgáztatom Hauert az évszámokból... — kiáltotta harsány hangon. Nyakigláb!... Három történelmi kérdést adok fel neked, de ha nem tudsz megfelelni, könyörtelenül elbuktatlak. Azonkívül három vizespohár bort kell egymásután kiinnod...

— Halljuk... — mondta alig hallhatóan Hauer és szája görbe mosolyra húzódott.

Érdeklődők gyűrűje zárta körül Hauert és szigorú vizsgáztatóját.

— Első kérdés! — süvített Markovics hangja.

— Halljuk!... Halljuk!

— Csak jó nehezet!... — kiáltotta Renner, a gazdag harisnyagyáros.

— Bizzad csak rám... — Markovics széttárta karjait a levegőben. Első kérdés: mikor indult Barbarossa Frigyes kereszties hadaival a szentföldre?...

— No ez elég nehéz, — hunyorított az elegáns Renner, — erre még én se tudnék felelni, pedig javított tettem történelemből...

— Gyerünk, gyerünk nyakigláb, éhesek vagyunk... — hangzott egy éles tenor.

Hauer összeráncolta homlokát, aztán rövid gondolkodás után kivágta:

— Mint I. Frigyes császár vezette a harmadik kereszties hadjáratot ezerszáznyolcvankilencben. Az erre vonatkozó fogadalmat térden állva tette III. Sándor pápának ezerszázhetvenhatban.

Általános szörnyűködés, mindenki az ősz tanár véleményét várta.

— Jól felelt, — állapította meg a történelem professzora.

— Második kérdés! — csapott le élesen Markovics hangja.

— Halljuk! Halljuk! — türelmetlenkedtek a vén fiúk. Markovics Milos felemelte mutatóujját:

— Második kérdés: mikor halt meg Nagy Sándor és hol?

Hauer a kezével legyintett:

— Könnyű. Krisztus előtt háromszázharmincháromban, Babilónban.

— Helyes, — bólogatott a tanár.

— Rettenetes fej... — zugott fel a hallgatók között.

— Lófej.

— Husz év után is emlékszik... Én már csak a mohácsi vész évszámára emlékszem, meg az arany bullára... de ezt a két számot is mindig felcserélem — és Renner papirgombócot vágott Hauer kopasz fejéhez.

Markovics doktor minden erejét összeszedte. Homloka kigyöngyözött.

— Hát nyakigláb, — mondta mély gondolkozással, — még egy utolsó kérdést, aztán kieresztelek karmaimból és meghajtom előtted az elismerés zászlaját. Mondd meg nekünk, mikor halt meg Oroszlánszívű Richárd?

Mély csend.

Hauer oldalra hajtotta feiét és diákosan hadarta:

— Oroszlánszívű Richárd, helyesebben I. Richárd, Anglia királya ezerszázkilencvenkilencben halt meg...

— Megfelelt, — intett kezével a tanár. — Brávó, Hauer ur...

— Brávó — ismételték a többiek.

Közben pincérsereg rohamozott a teli tálakkal. Mindenki elfoglalta kijelölt helyét. Markovics doktor a sovány, idegesen rángatózó matematika-tanár mellé ült. Élesen támadt rá:

— Tudja tanár ur, hogy nekem sohase adott elégségesnél jobb jegyet? Pedig legalább kettést érdemeltem volna. Még ma is szívesen oldom meg a másod- és harmadfoku egyenleteket... logaritmust keresek...

— Pénzt és klienseket keressél, te viziló!... mordult rá dühösen Renner. — Nekem se lenne három harisnyagyáram, ha örökösén logaritmust kerestem volna... Fiúk! esküszöm, azt se tudom már, hogy mi fán terem az a logaritmus.

Az előétel és a pecsenye közötti szünetben az egyetlen ma-

gyarországi vendég, Szabó Gyurka szól át ügyvéd szomszédjának:

— Milos!... Meséld el, hogyan köszöntötte fel Guzi a görög tanárt?...

Markovics zavartan köszörülte torkát. Fülei biborban égtek.

— Az ugy volt, hogy a szigorú Dróhman, a görög tanár általános felelést helyezett kilátásba. Szerencsére a betyár Guzi felfedezte, hogy másnap lesz Dróhman nevenapja. Bejött a tanár, vésztjóslóan borus volt az arca. Biztosan fáj a gyomra, mert előző este sokat ivott a dalárdistákkal. Előszedte noteszét... Döbbenetes csend. Megbeszélés szerint felállt az elsőszámu szónok és felköszöntötte a tanárt: — Mélyen tisztelt tanár ur!... Jó hosszú magyar szónoklat, utána dörgő éljenzés, taps... Majd előlép a másik fiú, aki német köszöntőt mondott. A harmadik diák latinul szónokolt, a negyedik pedig görögül... Már csak husz perc hiányzott a cseppetől... A tanár komoran lapozgatott noteszében... Egyszer csak az utolsó padosorból előlépett a hatalmas termetű, szélesvállú Guzi... Siri csend. Már csak a bunyevác nyelv maradt hátra. Lélekzetfojtva figyeltük Guzit, aki bádognopával a katedra elé állt és hosszú gondolkodás után megszólalt: — Mélyen tisztelt tanár ur!... — Legyen szíves kiengedni... Óriási kacagás közben hagyta el a termet és csak cseppet után sompolygott vissza helyére...

— Csuda jó pofa volt ez a Guzi, — nevetett Renner, — szégyen fiú a harctéren hagyta a fogát...

— Kötő alak...

— Hátrafelé is tudott köpni, — mondta izgatottan Szabó Gyurka, — de sohasem árulta el magát... Emlékszem egyszer teleköpöködte a filozófia-tanár hatalmas cugoscipőit... Az igazgatói inkvizíció se derítette ki a tettét.

Sorra buggyantak fel a régi, diákkori emlékek. Élénk derűtség közben jutott eszükbe a pesti, görögszakos érettségi biztos, aki Markovics Milost következetesen Milosznak titulálta görögösen. Tetszett neki ez a név: Milosz... »Görög származása« miatt perze többet is követelt tőle.

Mindenki tudott valamit.

Szepes harsogó kacagás kíséretében emlékezett Gáti Bélára, a fűzfapoétára, aki ötödikes korában lopott versekkel kérkedett és akiben az irodalom tanára Petőfi méltó utódját fedezte fel. A leleplezett »költő« nyakába a fiúk petrezselyem koszorút akasztottak...

A szófukar Remes kacagókórus kíséretében mesélte el Fábían Pál tragikomikus esetét. A gigerli Fábíanét, akit Páviánnak csufolt az egész osztály. Mint ismétlő, megbukott földrajzból, mert nem találta a falitérképen Sziciliát. A szerencsétlen Pávián egyre északon kereste, valahol Norvégia hegyvidékén. Igazgatói látogatás volt, a tanár majd elsüllyedt szégyenletében.

— No nem találod?... — kérdezte az igazgató.

Pávián békaszemei esdeklőn tapadtak a földrajztanárra. Már

nem is a térképet nézte. A tanár segíteni akart a fiun és lefelé fordított tenyérrel a padló felé mutatott. Jelezni akarta ezzel, hogy délen, lejjebb keresse Sziciliát.

— Tudod, vagy nem tudod?... — sürgette az igazgató.

— Tudom! — felelte Pávián diadalmasan. — Elsüllyedt...

Egyszerre többen is kérdezték:

— Hol van Fábián?... Mi van vele?... Él-e még?...

— Amerikában él, — mosolygott Remes, — dúsgazdag farmer. Annyi pénze van, hogy az egész társaságot kifizethetné a mellényzsebéből...

A volt osztálytársakat most az a kérdés izgatta: ki a leggazdagabb? A döntés egyhangú volt: Renner. Három harisnyagyára, földbirtoka, több bérpalotája van. Vidákovics János pályafutása volt a legcsodálatosabb: ő volt az osztályban a leggyengébb matematikus és mégis tanár lett belőle. Matematika-tanár.

A mennyiségű tanára most egy üres székre mutatott:

— Ki hiányzik ott? — kérdezte éles hangon, mintha most is a katedrán ülne.

— Ki?... Gyenizse Laci... — kiáltották többen.

— Hol kószál az a Gyenizse?

— Botrány!

— Gyenizse az iskolában is késett, — legyintett a professzor.

— Biztosan valami nőügy... — bosszankodott Markovics. — Különbem mi közöm hozzá? Kifizette a vacsorát. Mit szólsz hozzá, Lipkai? Hol lehet? Otthon?

— Nem hinném, — rázta fejét a szerkesztő. — Az előbb felhívtam telefonon és a központ édesen csicseregte: ne járjla sze... Nem jelentkezik. Tehát nincs otthon. Lehet, hogy már utban van...

— Minden pillanatban jöhet, — mondta Bokor doktor rosszkedvűen. — Már itt is van... Pardon, ez nem ő... — Szálás, borzashajú montenegrói diák lépett be az ajtón és egy kisebb férfitársaság asztalához ült le. Termetre feltűnően hasonlított Gyenizse Lászlóra.

A pecsenye után a kis köpcös Markovics doktor szólásra emelkedett. Megigazitotta szemüvegét, izgatottan krákokott.

— Mélyen tisztelt tanár urak, kedves osztálytársaim!

— Halljuk!... Halljuk Miloszt, a görög hőst! — robbant ki körülötte. Renner a szája elé tartott zsebkendőjével leplezte elfojtott nevetését.

— Husz évvel ezelőtt, — hömpölyögtek Markovics ünneplő szavai — amikor e város főgimnáziumának padjait koptattuk, illetve faragtuk, senki se gondolt arra, hogy valaha számban megfogya, megtörtén, megöregedve látjuk egymást viszont. A fiatal sások, akik valaha abban reménykedtek, hogy meghódítják az egész világot, ma szárnyszegetten látják, hogy a vérmes remények nem váltak valóra... Új országhatárok választanak szét bennünket, szörnyű háboru tizedelte meg sorainkat s az élet alaposan rácăfolt

arra a husz év előtt tanult latin mondásra, hogy extra Hungariam non est vita... Csalódottan láttuk viszont egymást, öszülő fejiel...

— Mondhatod egész bátran: kopasz fejiel... — szólt közbe az örökké vidám Renner.

— ...öszülő fejiel, mert husz kemény, küzdelmes esztendő pergett le az idők rokkáján... És miként a párkák... a párkák fonala...

EGY HANG: (a matematika tanár éles hangját utánozva) Markovics! Haszontalan kis gyermek! Meg kellett volna ezt tanulni!... Az ünnepi szónok homlokáról záporozott a verejték. Izgatottan emelte jegyzeteit rövidlító szemeihez.

— Igen... — dadogta, — a párkák fonala... mert a latin közmondás szerint Quidquid agis, prudenter agas ut respice finem...

BOKOR: Elég!... Latinból jeles.

SZEPES: Rémes... még itt is stréberkedik, akár az osztályban.

MARKOVICS: (zavartan) Bocsánat uraim: audiatur et altera pars...

De a többiek újra közbekiáltottak.

MARKOVICS: (dühösen) egészen összezavartatok, pedig készültem... De befogom a számat, beszéljen Renner, ha tud... Tessék... — Duzzogva ült le helyére a diákos kitörés után. — Tetszik látni tanár ur, milyen gyerekek?...

Óriási röhögés kísérte minden szavát. Renner a térdeit csapkodta fuldokló nevetéssel. Szepes Gyuszi jajgatva fogta oldalát. Bokor doktor könnyei csorogtak. Még az öreg tanárookra is ragadt a nevetésből, csak Markovics doktor ült helyén komoran, összeráncolt homlokkal.

Hozták a tészta. Elült a zaj, lecsillapodtak a kedélyek...

Hauer csodálkozva nézte szomszédját, Szepes Gyulát:

— Megnőttél, amióta nem láttalak, — mondta nyálas hangján, — olyan magas vagy...

— Noked meg a homlokod lett magas, nyakigláb...

A tornatanár Bokornak magyarázta:

— Tudja, doktor ur, a maguk idejében még nem volt olyan fontos a torna... Most a gimnázium magyar tagozatán a testedzés a legfontosabb tantárgy, hiszen kilátás van arra, hogy érettségit tett ifiaknak fizikai munkával kell majd megkeresni kenyerüket...

A történelemtanár Szepeshez fordult:

— Hogy él Romániában, Szepes?

— Lassanként megszokom az életet és engem is megszoknak a rendőri hatóságok. — felelte jókedvűen Szepes, akin már meglátszott az ital. — Eleinte minden félévben kiutasítottak. Nem tették nekik a pofám... Mindig éjszaka jöttek értem, hogy azonnal csomagoljak... Szörnyen be voltam gyulladva... Most már értem a csiziót. Rövid tárgyalás után nyugodtan visszafekszem az ágyamba... Kiegyezem a sziguranca embereivel és kész a kocsi... Minek izgassam magamat? Nem igaz, tanár ur?...

— De mi van Gyenizse Lacival? — hangzott az asztal végéről. Tizenegyre jár... Lipkai! Telefonáltál?

— Már kétszer is hívtam, nem jelentkezik.

— Mi leli ezt a mázolózt?

— Fogalmam sincs.

— Rosszul lett?

— Nem hinném. Különben telefonálna...

Lipkai idegesen keverte feketekávéját.

— Valóban nem tudom, mi van Gyenizsével, — hajolt szomszédjához, Bokor doktorhoz. — Délután beszéltem vele az utcán, megígérte, hogy pontos lesz...

— Ilyen a szerelmes ember... — mormolta Bokor, — beszámíthatatlan...

— Kriszta?...

— Hát persze. A szerelem és a téboly egy és ugyanaz... Most meg pláne úgy őrzi a lányt, mint egy középkori trubadur... Hallom, új kérője akadt, az újdonsült ügyvéd, Crnyákovics. A fiatalember gazdag nénije minden vagyonát öccsére iratná, ha nyélbe üthetnék ezt a házasságot...

— No és?... Nem lesz belőle semmi. Kriszta nem akar férjhez menni. Azt mondja: a művészetnek akar élni...

— Tudod, hogy szédületes karriert csinált a lány? ... És aránylag rövid idő alatt... Léda és a hattyu című vásznát az állam vásárolta meg... Legutolsó kiállításán tüneményes képeket állított ki...

Maga a lány tüneményes, — sóhajtott a Bokor és vastag párnás ujjaival lesimitotta ágaskodó hajpamacsait. — Kriszta... Szébb, mint a legszebb festmény...

— És hogy öltözködik...

— Tökéletes termet... Csodás...

— Ember! Te szerelmes vagy?...

— Mint az a bizonyos juhász, aki számaron megy és földig ér a lába... Barátom, én nőorvos vagyok. De amikor Krisztára gondolok, a szívet nem úgy látom, mint ahogy a bonctanban tanultam, hanem ahogy a mézeskalácsosok készítik. Persze te arról nem tudsz, — görgette az »r« betűt kiszáradt torkában, — hogy Krisztának még egy komoly kérője akadt?...

— Ugyan, kicsoda?...

Bokor az újságíró füléhez hajolt:

— Ki fogsz nevetni: — én!...

— Teeeee?...

— Igen: én. Szabályosan megkértem a kezét, mire szabályos kosarat kaptam: Ekkorra kosarat. Beszéltem a szüleivel is, Azt mondták: a lányukra bizzák a döntést, nem avatkoznak a dolgába...

— De hiszen, kérlek szépen...

— Vallási akadályokról akarsz szónokolni... Nyugodjál meg: minden akadályt elhárítottam volna... Kérlek szépen, ha a multban hallottam valamit arról, hogy az ortopéd sebész nőül veszi meg-

operált betegét, vagy az ideggyógyász oltár elé vezeti kigyógyított hiszterika paciensét, a tüdőorvos a tüdővészest, hát a markomba röhögtem... Azt mondtam: örültek. És most?...

Lipkai a fogpiszkálót rágcsálta fekete fogaival.

— Hiába no, — mondta maga elé, — Kriszta a város legszebb lánya, amellet gazdag, kitűnő parti...

— Eh fütyülök a gazdagságára. Nem kell a vagyona, lemondok róla. Nekem a lány kell.

— És Gyenizse?

— Amióta megtudta, hogy megkértem a leány kezét, kerül, mint a belpoklost. Megfojtana egy kanál vízben. Ha meglát az utcán, átmegy a tulsó oldalra. Mindig szerettem, becsültem ezt az embert, de most hideg vérrrel tudnám megölni. A szívét kitépni... bonckéssel elválni a nyakát...

— Nem is tudtam, hogy ilyen vérszomjas ragadozó vagy, — bámult tágranyilt szemmel Lipkai, — te tigris... Nem sajnálnád?

— Az állatot sajnálom, az embert nem.

— Hm... csodálom... Mindig azt hittem, hogy nagy ideálista s emberbarát vagy...

— Csak voltam. A medikus évek neveltek cinizmusra, azok az évek ölték ki belőlem az érző embert. Másodéves orvosnövendék voltam. Darabokra boncoltuk a hullákat. Kinek egy fej, vagy félfej, kinek a kar, vagy láb jutott. A felboncolt hullacafatokat és emberoncokat Pista bácsi, a bonctani intézet szolgálja nagy bádogtartályba dobálta, hogy azután közös sirban helyezzen el vagy egy tucat ilyen felaprózott, összekaszabolt hullát. Nőt, férfit vegyesen.

— Rémes.

— Egyszer kérlek, egy gyászruhás asszony jelentkezett Pista bácsinál, a hullák korlátlan diktátoránál. Váratlanul pénzhez jutott s maga akarta eltemettetni az urát. Diszes koporsót hozott. Pista bácsi nem jött zavarba. Találomra a koporsóba tett egy női fejet s szemem láttára dobálta hozzá a darabokat. Vagy féltucat különböző hullarészből rakta össze a »megbaldogult férj« földi maradványait. — Itt van az ura, — mondta vigyorogva a kegyeletes özvegynek, — temesse el és sirassa meg. — Hát kérlek ezen a napon foszlott szét az idealizmusom... Azóta nagyon sokszor gondoltam a szegény özvegy asszonyra, aki a »férje« sirját ápolja meg-nemszűnő, vallásos kegyelettel...

Néhány szál cigány hangolt a kávéház sarkában, a tükör alatt, aztán valami régi, békebeli indulót játszottak. Senki se figyelt rájuk.

A főpincér levelet adott át Lipkainak.

— Gyenizse írása, — mondta izgatottan a szerkesztő és horpadt arcán vörös foltok jelentek meg. — László...

— Mit ír? — kérdezte unottan Bokor.

Együtt olvasták el a néhány soros írást.

Gyenizse az esti vonattal külföldre utazott feleségével, Krisz-

tával. Nászutjuk végcélja: Páris. Jó mulatást kíván volt osztálytársainak...

Markovics doktor ittasan dőlt Lipkai hátának:

— Micsoda levelet kaptál, Lajcsó?... Mutasd... Bogami...

— Gyenizse Laci irt... Nem jöhet el a vacsorára... Hirtelen közbejött, fontos dolga akadt.

— Halaszthatatlanul fontos... — tette hozzá Bokor keserű mosollyal.

— Ez a Gyenizse egy közönséges hülye fráter... — Inevetett Markovics. — Az iskolában is hülye volt. Husz év után se jött meg az esze... — Dülöngve állt fel egy székre és onnan ordította, — Gyenizse, az est primadonnája lemondott, uraim!... Fontos dolga akadt... Hehehe... Biztosan nőügy. Egye meg a fenel!... Kérem a tanár urakat, írják be a fiút az osztálykönyvbe... Ez igazolatlan óra... Nem igaz?

A vén diákok alig figyeltek Markovicsra. Nagy csoport vette körül a Magyarországról érkezett Szabó Gyurkát. Faggatták: milyen az élet a határon túl.

Remes Ferkó csillogó szemmel hallgatta. Nyolc éven keresztül padszomszédok voltak a gimnáziumban. S jóban, rosszban egyek. Remes félszegen állott az elegánsan kiöltözött Szabó Gyurka mellett, kopottas, szürke, utcai ruhájában. A volt városi tisztviselő most ügyvédi irodában irnokoskodott.

Szabó Gyurka megrázta Remes széles vállát:

— Hogy vagy Ferkó? Valamikor sokat politizáltál?...

— Leszoktam a politizálásról, akár a dohányról... Lassanként mindenről leszokik az ember...

— Jut-e néha eszetekbe, hogy magyarok vagytok?

— Bizonny azt már csaknem elfelejtettük. Ugy vagyunk vele barátom, mint az egészséges ember a szívével: csak akkor tudja, hogy van, ha rendetlenül működik... ha bántalma van. Az itteni maroknyi magyarság is csak akkor eszmél magára, ha bántják. Különben: örülünk, ha csendben élhetünk, örülünk a mindennapi kenyérnek...

— Utazol-e Ferkó, néha napján? — kérdezte Szabó elkomorlyodva. — Ha jól emlékszem, egyetlen szenvedélyed az utazás volt?... Mindig arról álmodoztál.

Remes szomorúan hajtotta le fejét, mintha a padlón keresett volna valamit:

— A békekötés óta nem mozdultam ki a városból, pedig az életnél is jobban szeretem az utazást. De azért a sors valahogy kárpótolja a magamfajta szegény embert. Egy nagy villanymalom szomszédságában lakom. A malom motorjának puffogása pontosan utánozza a mozdony pöfékelését. Nos, ha »utazni« akarok, kiülök az udvarra, lehunyom szememet és hallgatom a »lokomotiv« puffogását... Képzetelben utazom... Visz a képzetelnyomat határokon túl. Utlevél, vizum nélkül utazom oda, ahová a szívem vágyik... Így utazom minden áldott nap. Elutazom, aztán újból csak ha-

zaérkezem és magamra maradok gondolataimmal. Mert a gondolat szabad ...

— Mégis... mi tart itt téged Remes komám?

— Egy darabka föld. Nem nagy, de nekem szent. Ez a darabka föld: az anyám sírja ...

Bokor doktor nekibusultan, boros fejjel könyökölt az asztal végén. Ujjai alatt egész halom törött fogpiszkáló hevert.

Lipkai, friss festékszagos regényét osztotta szét, senki se volt bajlandó érte fizetni. Még a milliomos Renner se. Ő is csak azt mondta, mint a többi: — Örülj te szerencsétlen firkász, hogy elolvassom ostobaságaidat... Még fizessek is? ...

A cigányok Bokor doktor mögött húzták az andalító Herkulesfürdői emléket. Bokor mellére vágott állal szomorkodott az asztal mellett. A szökevényekre gondolt. Krisztára és Gyenizsére, a boldog párra. Ők már messze jártak. Párisba mentek nászutra... a művészek hazájába... Szöktek, annyi biztos. Titokban megesküdtek... Lesz miről beszélni holnap a szenzációra éhes városban...

Felhörpintette maradék borát, aztán magához intette a füstös-képű, fiatal cigányprimást.

— Elég a valcerből! — szólt rá keserűen. — Told ide a po-fádat...

— Igenis naccságos uram, — ragyogott a primás arca, hogy végre őt is észreveszi valaki. — Szolgálatára naccságos uram...

— Huzzad azt a nótát, hogy: »gombház hej, ha leszakad, egy helyébe száz is akad«... Ismered?

— Ismerem... — sugta a cigány, — már hogyne ismerném, naccságos uram, azs apámtul tanultam... — és zavartan pislogott a kávéház tulsó sarka felé, ahol ismeretlen, borzasfejű fiatalemberek boroztak.

Keserű mosollyal hajolt a nótát rendelő orvos fölé. S valamit sugott a fülébe.

Bokor futó pillantást vetett az idegenekre, aztán dühösen kiáltott a cigányra:

— Rendben van, more!... Akkor játszál, amit akarsz és erigy a fenébe!

Munk Artur

A VILÁGPOLITIKAI HELYZET

A mai világpolitikai helyzet két legjellemzőbb külső tünete: 1.) (melyek egyszersmind önmaguk ellentmondásai is) *a lehetőség legmagasabb fokáig teljesített háborús fegyverkezés és 2.) erőhatalmi csoportok létrehozása a »béke« jelígeje alatt.* Komikus, de nem szokatlan helyzet a történelemben, hogy mind a két szembenálló tábor magát tekinti a béke védőjének és a másikat békebontónak. Ebben a forrósuló légkörben az európai néző szemei előtt egyre keményebb körvonalakban bontakozik ki egy háborus összecsapás lehetőségének rémképe. Az aggodást jövőnköt, életünket és civilizációnk sorsát illetően a hangzatos békeművi erőfeszítések és palmaágas nyilatkozatok nem oszlatják el.

A legszélesebb közvélemény borulását letagadhatatlan *háborus előkészületek* indokolják; nemcsak olyan jelek, mint az angol védkötelezettség bevezetése, a hadiköltségvetések minden képzeletet felülmúló nevelése, hanem *a piacokon egyre hevesebben jelentkező kereslet hadiipari nyersanyagokban*, emberi és állati takarmányokban, mint konzervek, gabona, zab stb., végül a katonai hadvezetőségek és államok óriásméretű tartalékolási tevékenysége. Mindez milliárdokat emészt fel az államháztartások és a teherviselő polgárság terhére. Ez az állapot — mely szívtósan már több, mint 14 hónapja tart — későbbi hatásaiban felmérhetetlen idegpróbának teszi ki az egész emberiséget és az egész gazdasági életet.

Európa megint két táborra szakadt. Hogy mely hatalmak tartoznak az egyik és melyek a másik csoportba ma még nem lehet pontosan és biztosan tudni. Tapasztalatból tudjuk, hogy a szövetségi és baráti hűség a szükség óráiban mutatkozik meg s e tekintetben, a döntő pillanatban, esetleg *meglepetések is történhetnek.* A pillanatnyi érdek, vagy a hirtelen támadt »politikai reveláció« sok mindent megváltoztathat. Egyelőre a helyzet az, hogy a központi helyzetű ugynevezett totalitárius blokkal szemben áll a nyugati demokratikus csoport. Az elsőben Olasz- és Németország a hangadó, a másodikban Anglia és Franciaország. Mind a két csoport, a »tengely« is és a »demokratikus blokk« is nagy erőfeszítéseket tesz, hogy *katonai szövetségéstársakat*, vagy legalább megnyugtatóan hű barátokat szerezzen s ebből a célból Londontól Moszkváig és Berlintől Tókióig a diplomáciai és a tőlük elválaszthatatlan gazdasági ügynökök egész serege fáradozik

az »ingadozó« kis és középhatalmak megdolgozásán. A törekvés, — mint említettük volt — kettős. A legeszményibb külpolitikai cél katonai szövetségest találni a kis és középhatalmak között. Itt elsősorban azok a hatalmak jönnek számításba, amelyeknek földrajzi elhelyezkedésük folytán elsőrangú *stratégiai jelentőségük van*. »Csendes szövetségesek« az olyan államok, amelyek nyersanyagokkal rendelkeznek, de fegyveres leszámolás esetén cselekvőlegesen nem kívánnak résztvenni a vitában. Ha ilyen szempontból vizsgáljuk a terepet, találunk »védett« és »védtelen« államokat és olyanokat, melyekről nem lehet tudni, hogy védettek-e vagy sem. Az erőnek ez a két ellentétes sarkpont felé való áramlása még nem fejeződött be, a »vegyi tisztulás« folyamata, melyet mindenféle külső fizikai ingerrel is siettetnek az érdekelt arcvonalalakító hatalmak, még tart s jelenleg a következő képet mutatja:

Nyugati front: Anglia, Franciaország, Lengyelország, Románia, Törökország, Görögország, Oroszország, Egyesült Államok.
Tengely-erők: Németország, Olaszország, Spanyolország, Magyarország, Japán.

Ebben a csoportosulásban az erők mérhetetlen túlsúlya: az arany és nyersanyag, gazdagság, az előbbieknél van. Tárgyilagosan szemlélve a két front erőviszonyait, rá kell mutatnunk arra, hogy a mai Spanyolország, amely a tengelyhatalmak hathatós segítségének köszönheti létét, a hosszú polgárháboruban annyira legyengült és szervezetei annyira felbomlottak, hogy talpraállása, gazdasági felépítése és katonai megszervezése még éveket vesz igénybe. Katonailag tehát alig jön számításba és semlegesége, melyet életérdekei szükségszerűen parancsolnak, valószínű. *Magyarország, melyet erős szálak lüznék a tengely mindkét nagyhatalmi tagjához, igyekszik egyensúlyi helyzetét megőrizni a Dunamedencében.* Meggyarapodott erői fokozatos kiépítése mellett a béke fenntartására, jószomszédi viszonyra és függetlensége megtartására törekszik s nem szívesen válna sem hadszíntérré, sem óriások játékszerévé. Japán az utolsó hónapok kínai hadszíntéri sorozatos kudarcai miatt határozottan *ingadozó* magatartást tanusít. Általában a kínai »expedíció« körül Japán időben és anyagban sulyosan elszámította magát. Nem számolt a kínai nép nagyfokú önfeláldozó ellenállásával. A megszállt — európai fogalmak szerint mérhetetlen — területek birtokbantartása és a csapatok utánpótlása a kínai szabadsapatok és reguláris erők véres ellenállása miatt felbecsülhetetlen vér- és anyagvesztéssel jár. *Japán katonai támogatása európai tüzvész esetén*, tekintve kínai nehézségeit és a nagy orosz szomszéd fenyegető keleti erőt, *nem túlzott jelentőségű.*

A tengelyhatalmak két tagját: a III. Birodalmat és Olaszországot a nemrégben lezajlott terjeszkedések miatt (Csehszlovákia

elfoglalása, Albánia megszállása, a szlovák protektorátus és Memel visszacsatolása) békeellenes magatartás vádjával illetik. Anglia, amely sokáig a Birodalommal és a fasiszta Itáliával való megbékélésért dolgozott, az említett térhódítások *esetleges folytatódásának* lehetősége miatt — nem utolsó sorban saját érdekében — igyekszik ellenszegülő, ugynevezett békefrontot létrehozni. A nyílt cél az, hogy Németországot, amely megint a legveszélyesebb vetélytárs szerepében jelentkezik, visszahuzódásra és mérsékletre kényszerítse. A »müncheni szellem« nyilvánvaló csődje után ez a politika látszik egyedül eredményesnek, vagyis: fegyverrel szemben fegyver, fenyegetéssel és erőszakoskodással szemben fenyegetés és erőszak. Ennek az új politikai irányzatnak első és az angol életben történelmi jelentőségű állomása az általános védkötelezettség bevezetése volt, majd a lengyel kezesség. Ezt követte a *szovjethoz való közeledés*, melyet ezuttal Anglia kezdeményezett, továbbá Románia és Görögország függetlenségének biztosítása. A török-angol és francia-török egyezmény szerves kiegészítő részei annak a hatalmas erőműnek, amelyet Anglia a német hatalmi előretörés útjába igyekszik gördíteni. Az Amerikai Egyesült Államok hivatalos magatartása és a közvélemény hangulata részben határozottan németellenes. De nem tagadható, hogy az USA-ban két áramlat harcol: az egyik a beavatkozást és nyílt állásfoglalást sürgeti, a másik benemavatkozást és »desintéressement« hangoztat. Amerika egyszer már »ráfizetett« európai kalandjára és ezért bizonytalan, hogy döntő pillanatban melyik álláspont kerekedik felül. Tény, hogy az USA beavatkozása a demokráciák oldalán, akár fegyveresen, akár anyagi segítség formájában, megpecsételné az esetleges háború sorsát.

Az összes kérdések közül a legizgatóbb: *sikerül-e Oroszországot bevonni az angol erőműbe*. Egy ilyen, egész Európa számára sorsdöntő jelentőségű egyezmény megkötése, hajszálfinom és a lehető legaprólékosabb körültekintést és megfontolást igényli. Oroszország eddig ki volt rekesztve a »nagy problémák«, elintézéséből. Most, mielőtt cselekvő tényezőként ismét bekapcsolnák az európai politikai-diplomáciai munkába, egész sor régi, de pontosan még körül-nem-irt fogalmat kell tisztázni a demokrata államokkal. A több évi mellőzés után az orosz diplomácia érthetően óvatos és a most adódott első kedvező alkalommal »egycsapásra« sok függő kérdést szeretne elintézni. Nagy vonalakban, *elyben állítólag megvan az egyetértés*. És most — tekintve, hogy a kommunista Oroszországról van szó — a diplomáciai »finom-munka«: a pontos, éles és világos, elvi és gyakorlati megszövegezés következik.

Ha Angliának sikerül a Németország ellen épített arcvonal számára katonai szövetségesnek megnyerni a fegyveres erőben,

ember- és nyersanyagban számottevő Szovjetet, továbbá a »veszély-zónában« fekvő Lengyelországot, a keleti kaput és a legközelebbi olajforrásokat védő Romániát, a Földközi tengeri bázist jelentő Görögországot, az óceánon túlról pedig az USA rokonszenvét (esetleg többet!), a III. Birodalom és Olaszország alig gondolhat — belső kényszerűség nélkül — egy veszélytelen terjeszkedésre.

Annyit jelentene-e ez, hogy sikerül elhárítani a háborút? Bizonyára nem. De a nyugati hatalmaknak ezzel mégis sikerülne megállítani a német birodalom gyors és könnyű terjeszkedését, vagy terjeszkedési szándékát. *A Birodalom körül alig van »szabad vadászterület«; akárhova nyulnak, önvédelemre és az egész ellentengely egyöntetű fellépésére számíthatnak.*

Az angol diplomáciai mű még nem fejeződött be, de a német külpolitika sem tétlen. *Mind a kettő a maga módján igyekszik legyvertársakat, barátokat, szövetségeseket találni.* Míg a két tábor határozott körvonalai és biztos kapcsolatai ki nem alakulnak, szélcsend lesz Európában.

A politikai jóslat talán ez lehetne: hogy ha az angol, francia, orosz, lengyel, amerikai, román, görög, török és egyiptomi kölcsönös védelmi és katonai szövetség valóban létrejön és megingathatatlanul szilárdnak látszik, a tengelyhatalmak aligha tesznek támadó mozdulatot. Mert egy háboru ekkora egyesült erő ellen kilátástalannak látszik. Marad tehát a békés megegyezés a zöld asztalnál, akár a megújított és átszervezett új *Népszövetség*, akár egy nagyhatalmi értekezlet formájában. Ebbe a mindenki által kívánt irányba tereli az eseményeket a Szentszék tiszteletreméltó legújabb béke-kezdeményezése is.

1939. VI. 15.

Kass László

M E G J E G Y Z É S E K

»Az irodalomnak egyetlen zavaró eleme van — az értelem«. Az idézet James Joyce angol író legújabb, 628 oldalas regényéből származik. Feltételezem, hogy James Joyce írásait a mi közönségünk nem ismeri, ezért — noha a napisajtó már foglalkozott vele — bemutatom. J. Joyce a szavak és az értelem lázadója. Körülbelül tíz évvel ezelőtt jelent meg *Work in Progress* című abrakadabra-regénye, mely méltán keltett feltűnést az egész világon, mert abból senki semmit nem értett. Nemcsak értelmét nem lehetett kihámozni, hanem egyszerűen képtelenség volt két egymásután következő mondatot megérteni, mert Joyce-nyelven

volt írva. Nem olvastam, s csak azért tudok róla, mert annakidején óriási rejtvényfejtő-verseny indult meg irodalmi körökben, hogy Joyce őrjögőnek látszó nyelvezetét megoldják. Az »angolnyelvű« regényben ugyanis hemzsegték a joyce-i új szavak és kifejezések. Angolul írta s mégsem angolul, mert az áttörhetetlen szó és képhalmazban ó-kelta, gaël-holtszavak, francia és norvég igealakok váltakoztak lengyel kötőszókkal és angol szó-törredékekkel. Még magyar kifejezés is akadt a regényben — bár, írja egyik ismertetője, Thurzó Gábor, aki úgy látszik olvasta Joycet — ez a kifejezés éppen annyira volt magyar, mint kínai. Angol és francia irodalmi szemlékben ádáz Joyce-magyarázat indult meg. Igyekeztek a szavak értelmi kapcsolatainak megfej-tése után valamit kihámozni a műből, de ahány kommentátor volt, annyiféle értelmet és mesét bogozott ki a *Work in Progress*-ből, ami magyarul *Készülő Mű*-vet jelent. A humor azzal kezdődik, hogy a Készülő Mű kész mű volt és nimfákkal elegy mosónőről szólt, heves párbeszédekkel, melyeket inkább érzékelti lehetett, mint érteni.

Joyce új alkotása »továbbfejlesztése« eddigi stílusának, azzal a különbséggel, hogy teljességgel, a szó szoros értelmében — *érthetetlen*. Betű és hangzavar, teljes diszharmónia és látadás a szó etimológiai és ortografiai szabályai ellen. Ilyen mondatok olvashatók Joyce könyvében: *Rbrnautzul trenkmotiartudnce oklindrzn reburtzasve*. Véges-végig halandzsa, amihez képest a legvadabb dadaista és kubista rejtvények elemiiskolai olvasmá-nyok voltak.

Az írás magas fórumai megrendülten és megbüvölten állnak a joycei irodalmi pathológia új alkotása előtt. A lelkesebbek, akik minden értelmetlenség mögött szférikus értelmet szimatolnak, ez-uttal is találnak mentséget Joyce számára, mások egyszerűen *őrültnék* nyilvánítják az író. Joyce arra az álláspontra helyez-keedik, hogy az írás, a szó nem mond semmit, csak halvány mása, erőtlen és erőszakos kifejezési-kísérlete a gondolatnak és az ér-zésnek, amely az alkotó keblét feszíti. Minek erőszakolni a sza-vakat, mikor a nyelvi kifejezhetőség lehetősége az érzés és gon-dolat — testetlen tökéletességéhez és egyensúlyához viszo-nyítva nullával egyenlő. S különben is »az értelmes szónak« akadhat tagadója és állítója; különböző vérmérsékleteket külön-bözőképen izgat — írja Thurzó — s nincs ennél mérgezőbb, ve-szedelmesebb. Érthetlent írni annál értelmesebb. Aki írta, úgy is tudja, mit akart, aki olvassa, elmerülhet az érthetetlen csodálatá-ban. A mű megmarad osztatlanul. Eszerint James Joyce hős, mert be merte vallani, hogy nem tudja kifejezni azt, amit gondol és érez. Szavak nélküli vallomás, melyet mindenki úgy olvas, ahogy akar. Ebből tényleg nem származik semmi baj. Az értelmes szóból párt-jelszót csinálnak és az írói gondolatot átmázolják. Joyce semmitől sem retteg úgy, mint attól, hogy megértik. S

igaza is van. Ebben az értelmetlen korban miért éppen az író legyen értelmes. Ma, mikor minden a felszín alá rejtőzik, miért éppen az író mutatkozzék meg értelme fényes orcájával. A szónak, különösen az értelmes szónak semmi hitele nincs, az értelem és a szellem a legértéktelebb rongy a vasnak és tűznek új és felülmulthatatlan hangversenyében. S bár nem értem Joycenek ezt a mondatát: *Bababadalngminaromkon awnkawnhoohoord*, nem értem, de érzem, hogy egy világos koponya tiltakozik és lázadozik az érthetlenség nemzetközi nyelvén az értelem tagadása és a szellem eltírása ellen. Ugy is mondhatnók: amilyen a kor, olyan az író.

A magyarországi diákegyesületek frontján nem régiben érdekes, mondhatnók »forradalmi« változás zajlott le. A MEFHOSz (Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége) egyesült a Magyar Nemzeti Diákszövetséggel, helyesebben a MEFHOSz belépett a MNDSz-be. *Teljes a magyar ifjúság frontja* és felöleli a nemzeti diákság és a »márciusi ifjúság« közt elterülő összes csoportokat. Ennek megfelelően a program is változott. A MEFHOSz a jövőben csak társadalmi kérdésekkel foglalkozik és szociális csucsszervezete lesz az egész magyar főiskolás ifjúságnak. Érdekes ez a változás éppen *most!*

Szélesebb és népi színezetű tevékenységének első pozitívuma a MEFHOSz-könyvkiadó megalakulása volt, amely már ki is adta *Féja* Géza viharos vándorlású főművét a *Dózsa* Györgyöt. (Tudni kell, hogy Féjának erre a munkájára nem akadt kiadó...) További könyvek: *Erdei*: Kossuth Lajos azt üzenté... *Ilyés*: Kik a magyarok? *Ortutay*: Rákóczi két népe, *Szabó* Zoltán: Két pogány közt, *Féja*: Kurucok.

A magyar egyetemi ifjúság, amely sokszor elkeserítő jelentéktelenségekben és olcsó utcai zajokban élte ki erejét, végre önmagára talált és küldetésének — a magyar népi mozgalom elindítása — igazi útjára talált. A magyar fiatalság ott és itt élénk figyelemmel fogja kísérni az új és nagyszerű gyümölcsöket ígérő, bátor megmozdulás fejleményeit.

Jacques *Maritain* a párisi *Institut Catholique* bölcsészettanára a legkiválóbb francia filozófusok egyike, aki a Katolikus Egyetemen a metafizika rejtelmét tárja fel teológus hallgatói előtt, újabb sorozatos nyilvános előadásokat is tart. Előadásainak címeiből idézünk néhányat: »Az erőszak ellen«, »A civilizáció alkonya«, »A lehetetlen antiszemitizmus«. Különösen nagy érdeklődés kísérte a civilizáció hanyatlását taglaló előadását. *Maritain* borulátása viszonylagos, az alkony után az értelem eltűnése, a civilizáció éjszakája következik, de ez sem tart örökké,

nyomában diadalmas, friss, világos nap jön. Az emberiség történetében is előfordult — mondta —, hogy az estébe hajló alkonyba már belevegyültek a hajnal sugarai és ezért nem tudom elválasztani a mai civilizáció képétől egy új *humanizmus* képét. Ez az új humanizmus már alakulóban van és szükségszerűen előkészíti a civilizáció megújódását is. A humanizmus mai válságának belső okairól Maritain-nek az a véleménye, hogy a válság már a röneszánsz idején, a felvilágosodás korszakában kezdődött, amikor megszületett a szakadék az ész és az észfeletti között. Az ezt követő évszázados bolyongásban az ember előbb elvesztette Istenét, majd saját lelkét s most az egész világot felforgatja, hogy megtalálja önmagát. A szeretet evangéliuma és az isteni törvények helyett a gyűlölet akar uralkodni. »Hiszem, hogy az integrális keresztény humanizmus korszaka évek, talán évtizedek múlva elkövetkezik«.

A keresztény humanizmus alaptételei: *az emberi méltóság őszinte tisztelete, a személyiség szabad kibontakozásának lehetővé tétele, a testvéri barátság történelmi eszményének megvalósítása*. A keresztény humanizmus a politika terén elitéli a falánkságot és az értékek rangsorában első helyre teszi a *szellemet*, a *szemlélődést* és a *szeretetet*. Végül a keresztény humanizmus, vagy miként az Egyesült Államok püspöki kara nevezi: a »keresztény demokrácia« a politikai közösség jogainak elismerésével egyidejűleg elismeri a család és az emberi személyiség jogait XI. Pius »*Divini Redemptoris*« című enciklikája szellemében: »az élethez és a test integritásához, továbbá a lét szükséges eszközeihez való jog; a személy sérthetetlen jogai, hogy az Isten által kijelölt uton végső célja felé törhessen...«

Milyen megnyugtatóan hat korunk iszonyu szellemi és erkölcsi tévelygései közt *Maritain* tiszta okfejtése a keresztény szellem igazi feladatairól egy új világ és egy új civilizáció kialakításában. Tagadhatatlan, hogy az »új demokrácia« megteremtésében a keresztény értékekre óriás feladatok hárulnak. A megújódásra való lelki törekvés a világ keresztény szellemeinél már megindult. Elsősorban *a hazaiság, szabadság, a demokrácia és a vallás összhangját igyekeznek megteremteni* s ebben elől jár az amerikai főpapság. Hasonló mozgalom észlelhető Franciaországban is és hihetően hamarosan mindenütt megindul a tisztító folyamat, amely visszaállítja az erkölcsi értékek helyes és korszerű sorrendjét. A gyújtópontban az ember és az emberi szellem felszabadításának gondolata áll a barbár erők embert és szellemet elnyomó irányzatával szemben.

H. G. Wells finom tanulmányt irt az ifjusági kérdésről. Mindenekelőtt megállapítja, hogy a szokásos társadalmi-politikai osztályozások önkényesek. Tagadja, hogy a társadalmi osztályok úgy rétegeződnek, mint egy nápolyi szelet lapjai, melyben min-

den rétegnek megvan a maga egyéni íze, elválaszthatatlan saját-sága. Megállapítja ezután, — súlyos kritika az európai szellem-ről — hogy az átlagamerikai abban mindenestre lényegesen ma-gasabbrendű az átlageurópainál, hogy *kevésbé tördök a társadalmi előítéletekkel*. Legsúlyosabb tévedésünk azonban az, hogy századunk visszahatásait az elmúlt idők társadalmi változásaival hasonlítjuk össze. Az ipari és szellemi forradalom ugyanis a megszokott társadalmi definíciók használatánál eltüntette a régi kereteket és határokat. Ma — és ez Wells fejtegetésének kulcs-pontja — *»életkor« harcol az »osztály« fogalmával*. Az életkor sa-játságai nagyobb szerepet játszanak ma, mint valaha. Sokkal na-gyobb ma a szellemi rokonság egy arisztokrata, egy boltos és egy bányász fia, mint ezek és szüleik között. Lassan *be kell látnunk, hogy a »huszonöt« éven aluliak problémája nagyobb, mint az osztályok problémája*. Wells szerint a modern kor számos jelensé-gét a fiatalság egyre nagyobb szerepe magyarázza meg. Ők al-kotják a mérleg nyelvét, meggyorsítanak vagy meglassítanak bi-zyonyos folyamatokat. Ahol folytonos munkát és szilárd jövőt biztosítanak számukra, ott az állam megtarthatja egysúlyát. Ahol nem, ott az ország kétségbeesett kísérletek martalékvá válhat. Mindenütt, ahol a társadalom földet és asz-szonyt adhatott fiatalságának, ott adományát új polgároknak és bőséges aratásokban kapta vissza. Ellenkező esetben, ha a tár-sadalom nem tud földet adni, sem munkát biztosítani a fiatalság-nak — *kénytelen háborút indítani szomszédai ellen*.

Wells fejtegetésének — amely szellemes ugyan, de nem vi-tathatatlan —, főleg a társadalmi osztályok szerepét illetően — végső következtetése az, hogy az ifjúság hatalmas erőit kétféle-képen lehet felhasználni: *termelésre és háborúra*. Ez a felesleges munkaerő a mai élet mindennél fontosabb problémája. A »feles-leges fiatal energiák«-tól vagy egy háboru szörnyüségai, vagy szenvedélyes társadalmi harcok árán, vagy az életszínvonal szisz-tematikus emelésével lehet megszabadulni. Az utóbbi megoldás-hoz minden mód és lehetőség adva van.

Vajon melyiket választja majd az emberiség? — teszi fel a kérdést és felel is reá: *nem tudom*. Nem tudja, hogy a mai fia-talságot korunk »veszélyes«, vagy »félkülözhetetlen« elemének tartsa-e.

Ezeket a hasábokon már nem egyszer szóvátettük a fiatalság súlyos életkérdéseit s úgy jelöltük meg azokat, mint korunk leg-sürgősebben — soronkívül — megoldásra váró feladatait. Társadalmi és békés, nem forradalmi és háborus megoldásra gondol-tunk, de Wells sem tudja megmondani, hogy ez a megoldás a csá-tamezőkön, vagy a társadalmi mozgalmak sikkján születik-e meg.

Ez a bizonytalanság teszi türelmetlenné és szélsőséggessé a mai fiatalságot. Érzi, hogy megint róla, de nélküle készítenek számadást.

A napisajtó feladata a politikai kérdések taglalása, a tömeg megszervezése, öntudatosítása és irányítása — írta Szirmai Károly a Kalangya VIII. 3—4. számában. Politikát csinálni, jegyzi meg ugyanott, nem a mi (a Kalangya) dolgunk. Mind a két megállapítás precíz, de míg Szirmai Károly megindokolja, hogy a politikacsinálás miért nem egy szépirodalmi folyóirat dolga — keveset szól, — mert bizonyára nem ismeri közelebbről azokat a nehézségeket, amelyek ma lehetetlenné teszik a napisajtónak, hogy magyar kérdésekről, öntudatosító és szervező mozgalmakról érdemük szerint írjon. A politikai szervezés különben sem a napisajtó hatáskörébe tartozik. Ez a politikai pártok, vagy szervezetek feladata. Azon túl pedig a pártsajtóé. Magyar politikai párt nincs és pártsajtó sem létezik, amely háta mögött a párttal, vállalhatná egy mozgalom szellemi terjesztését és a hirverést. A mostani szűkreszabott viszonyok között a napisajtó ilyenirányú tevékenysége a pusztá regisztrálás, a szürke feljegyzés műveletére szorítkozik. A gerinc körvonalait eláruló állásfoglalás, bővebb kommentálás alig lehetséges nemcsak *külsőleges*, hanem *egyéb* okokból is. A magyar napisajtót bizonyos körülmények ismeretében alig szabad »lagymatagsággal« vádolni. A lehetőségek keretein belül vetélkedés folyik, hogy a magyar kisebbség minden közművelődési, gazdasági és olykor felbukkanó politikai életnyilvánulása minél szélesebbkörű nyilvánosságot kapjon, különben elképzelhetetlen egy kissé is igényes újságtól, hogy szinte jelentéktelen és tizedrangu tanyai műkedvelőelőadásról is viszonylag részletes tudósítást közölne, ha nem az a gondolat irányítaná, hogy még minden, még a legparányibb magyar kulturcselekedet is a magyarság élniakarásának és művelődési vágyának jele, melyet tudomásul nem venni kisebbségi sorsban véték volna. Egy bizonyos határon túl azonban alig van mód a bírálat hangjára és hiányok feltárására.

Ettől eltökélte a magyar napisajtó hiven, de társadalmi szemléletének megfelelően (ami értékéből semmit sem vonhat le) teljesíti hivatását.

Szegedi Emil

IRODALMI SZEMLE :

K ö n y v e k

Zs. Milicsevity: *Knjizsevne Kronike*
(Gregority D. nyomda kiadása,
Beograd, 1939)

Zs. Milicsevity, a mai szerb kritikuskok egyik figyelemreméltó jelensége. Tulajdonképen költőnek indult. Több verskötetében olyan egyéniségnek mutatkozott, aki kora lírai problematikája és formai vívódása elől nem zárkózott el. A költői anyaggal kemény harcot vívott. Addig, amíg érzéseit, értelmi feszültségeit nem gyurta össze azokkal az erőttől duzzadó gondolatokkal, amelyekhez igaz költő még akkor is ragaszkodik, amikor tulajdonképen már túl van a lírán. Zs. Milicsevity is abbahagyta a lírát, a versnek melankóliáját, ami pedig sok nagy kérdésnél és időszerü tárgynál, amivel a világ minden napja ma annyira tele van, sokaknak bizonyára kedvesebb és fontosabb. Esztétikus lett. Mostani könyvéhez hasonló című első tanulmánygyűjteménye tulajdonképen őszinte, lélekből jövő vallomás arról, hogy az irodalommal való találkozás olyan döntő élménye, ami több a lírai exaltációnál. Igazság! És az író minden szédülés, minden alanyiség nélkül, veszi szemügyre kortársai alkotásait. Nyugodtan, szinte hűvösen foglalkozik velük. Az irodalmi bírálatnak arról a fölényes magaslatáról, ami már majdnem irodalomtörténet. Azért van az, hogy kevés kivétellel, tulajdonképen csak azzal az íróval és csak azzal a művel foglalkozik,

amely közel áll hozzá, vagy amivel érdemes foglalkozni.

A »*Knjizsevne Kronike*« második gyűjteménye most jelent meg. Az első kötetből majdnem nyolc év választja el. Azóta az új szerb irodalom jelentősebb, többhangú lett. Új tehetségek jöttek, akiknek munkássága, érdeklődési köre már átfogja az egész országot, a különböző vidékeket, táji problémajellegét és azt a teljes emberfaját, amely benne él és küzd. Erről a teljességről számolnak be az író újabb tanulmányai. Szinte vallomásszerűen, hogy megmutassa, magyarázza, mi is az új szerb irodalom szelleme és rámutasson azokra az írókra, akiknek munkáján szinte alig száradt meg a tinta, máris érdemes emléküik állni, hibáikkal, eredményekkel együtt besorozni abba a csoportba, amely az egyre bővülő, egyre gazdagodó új jugoszláv irodalmat jelenti. A mellékállás annál figyelemreméltóbb, mert bírálójuknak egyéni, tiszta meggyőződése van. Helyt is áll érte.

Vegyük csak sorra tanulmányait, jellemzéseit, amelyekkel itél és irodalmi műveltségre tanít. Itt van mingyárt nagy tanulmánya, Velyko Milicsevityről, erről a kora fiatal-ságában, erős publicisztikai munkásságon, közéleti jelentőségen át szerkesztőségi asztal mögé szorult és táviratok, a napi újságírás őrle hírei között reményteljes íróvá izmosodott elbeszélőről, aki kisvárosok tepsedő, szürkülő, lelket előlő vidékiességéről sietve, lázasan írta

Kázmér Ernő irodalmi szemléje

nagy regényeit, azokat az erős elemző írásokat, amelyekben alig van szó a természetről, a szűkebb környezetről, de annál több a lélekrajzból, alakjai indulataiból. Ő írta azokat a felejthetetlenül szép, a gondtalan diákkor friss élményeivel regényes párisi novellákat, amelyek a Quartier Latin és a Place Pigalle varázsát idézik. Sajnos, az író fiatalon elhunyt. Könyvei felett már-már az olvasók és az irodalom közömbössége lebeg. Valóban ideje volt, hogy ezzel az igazságtalan enyészettel szemben, az esztétikus újra idézze alakját, műveit, amelyben olyan kitűnő valószerű megfigyelések vannak és valami lefoltott, tartózkodó líra érződik. Foglalkozik Szteván J. Jakovljević népszerű, háborús regény-krónikájával, a »Szerpszka Trilogia«-val, amelyet tulajdonképpen ő adott ki a »Nasa Knjiga«-ban, ebben a legfigyelemreméltóbb szerb regénysorozatban, amelynek ugyancsak ő a szerkesztője. Mint az elmúlt évek folyamán megannyi szerb elbeszélő, a »Szerpszka Trilogia« szerzője is Zs. Milicsević felfedeztetie. Miért állt melléje? Az igazságosságért, élményei és művészete igazáért. Ezt az igazságosságot, a háború kegyetlenül és értetlenül megmutatókozó végzettségével szembeni erőteljes irodalmi magatartást megvizsgálja, belefejtí és érveinek erőteljes eredményeül megállapítja, hogy a szerb háborúnak ez az erőteljes prózai epopejája a világirodalom legjobb háborús regényei mellé nőtt. Még két fiatal elbeszélővel és egy fiatal költővel foglalkozik behatóbban. Petrovity S. Petár szegényes tárgyú, mozaikszerű elbeszélőmodorral megírt lélekrajzban, az oroszokhoz hasonló jelen-

tőségű szlavóniai faluregényével és Hamza Humo színes, folkloreszerű hercegovinai elbeszéléseivel, amelyeknek tulzott romantizmusában, valami meglepő, szeszélyes technikával hirtelen befejezetlenségükben sok naivitást talált. Mindkét tanulmányban, az írók könyvén át, nemcsak a családoknak a környezetnek reliefjét, de mondanivalójuk társadalmi reliefjét, az egész falu és pusztuló szokásaival, sajátosságaival elmerülő vidék sorskomplexumait is felvázolja. Mintha figyelmeztetné a fiatal írókat, ne féljenek a falu problémáitól és ne térjenek ki előlük. A költő, akit mélyebben kitapint magasra lendülő gondolatai mögé néz: Bozsidar Kovacsević. Idézi, megfigyeléseit szétbontja, itt-ott könnyelműen kezelt ritmusait, nyelvi és szórendi merészségeit ostorozza. Szigorú hozzá. Nem akar mértéktartó lenni vele szemben, akinek individualitásában, fülledt hasonlataiban, mi sokszor a feltörni készülő erős költő lobogását látjuk. A könyvet két dogmatikus jelentőségű és mondanivalóju tanulmány zárja le. Az egyik egy párbeszéd az irodalomról, amelyben a világirodalom örök lelkiségéhez és a szerb irodalom mai problémáihoz szól, a másik pedig a középiskolások szülőinek olvasmányairól, a sajnos eddig olyan kevésbé érintett és az irodalom-nevelés jelentőségét szinte döntően befolyásoló kérdéstről, amelyet egy középiskolások szülőinek értekezletén mondott el. Az írói portréknak és a költői elemzéseknek ez a művészi írója, a dogmatikus írásokban is meglepő szakértelmet árul el és a valóságokat kivételes fogékonysággal, szinte egységesítő módon sorolja fel. A

»Knijzevne Kronike«, írása erényeit jól érvényesíti. Meggyőző erejű könyv. Az új szerb irodalom iránt érdeklődők feltétlenül olvassák el.

KÁZMÉR ERNŐ

Schöpfung Aladár: Vihar az akváriumban

(Regény. — Franklin-társulat, Budapest)

Husz év után, a legnagyobb magyar kritikus újra regényt írt. Még emlékezünk a vidéki kastélyban nevelősködő, félszeg Mossóczy Pál szép nyarának tiszta, mosolygó regényére, s íme a huszadik század magyar szellemi mozgalmainak ez a kitűnő irányítója és az új magyar irodalom fáradhatatlan bírálója, visszatért újra a szépirodalomhoz. Miután legizgalmasabb regényét, a századunk környezetrajzából felvázolt irodalomtörténetét megírta. Mert a bírálóban sohasem pihent a regényíró. Ez a hűvösségig fegyelmezett, soha sem forrongó, a múltat pontosan ismerő és a jelennel összeforró eszményi akadémikus, irodalmi tanulmányaiban is mindig a regényíró eszközeit használta. Mint Tainenél, nála is az irodalom: dokumentum. A történeti és szellemi élet mozgató erőinek összessége. Nincs olyan alkotó író, akit ne az egységes szellemen és az azzal egybeforró környezeten át vizsgált volna. Emlékezzünk első kötetére, a »Magyar írók«-ra vagy említett irodalomtörténetére. Schöpfung, irodalmi alakját mindig a kor, a társadalom, a szellemi élet egymáshoz tartozó és egymást kiegészítő mű-

ködésen át kísérte. Minden irodalmi portréja mögött ott az a háttér, amivel a szellem harcosa szerves egységbe olvad. Nem volt a történelemnek és a kornak olyan szellemi vagy társadalmi alakulása, amit tanulmányai kikerültek vagy hősei, lelki alkatauk kifermálódásában megelőzhettek volna. Kereste azokat a jelenségeket, amelyeknek creje döntőleg hatott arra a szellemi teremtésre és arra a szellemterületre, amelyet szinte mennyiségtani pontossággal lemérni és az egyetemes világ vagy a nemzetkép szövedékébe állítani elsőrendű feladatának tartotta.

Amilyen egységes, tökéletes és mindig összhangzó plein-airban tartja irodalmi arcképeit, éppen olyan nyugalmas derűvel és mosolygó bölcsességgel írja regényeit. Mossóczy Pál nyári vakációjának történetéből, ha jól emlékszem, egy csomó életrevaló figura oldódott ki. Alig volt jelentős szerepük, egy-két gesztusuk, néhány töredezett mondatuk, a naiv nevelőcske mellett szilajkodó franciakisasszony meg egy főmérnök figurája még ma sem mosódtak el. Életre teremtett, egységes alakok voltak. Megmutatták az alakító biztos kezét, a léleklátó rendszerét, azokat az elsőleges irodalmi eszközöket, amelyek az elsőrendű bíráló regényírói tollát fegyelmezték. Új regénye a »Vihar az akváriumban« is tragikus-komikus történet és ha a pestikörnyéki kispolgári penzióba összeverődött alakjait jól szemügyre vesszük, elkerülhetetlen az összehasonlítás azokkal a nyári figurákkal, akik szüneti regényében a szép és elhanyagolt bárónő körül csetleltek-botlottak. Ez az új könyv kesernyésebb. A penzió piszkos falai mögött szü-

Kázmér Ernő irodalmi szemléje

kös, kicsinyes lelki sérüléseikkel kinlódó, hánykolódó életsorsokban van azonban valami, amiért érdemes a kispolgári lélek mélyére ereszkedve, azokat az élet és a társadalom kuszáltságában kapott ütésekot megmutatni, amelyekhez csak egy lehiggadt, bölcsé érett, szinte a lélektudomány kipróbált rendszerének világos sémáival könnyedén játszó író nyulhat olyan biztos tollal, mint amilyen Schöpplin is. Mert ezek az alakok valóban minden mások, csak nem hősök. Hogy is lehetne hősnak nevezni a féltékenységekben örvongó, lompos és elhanyagolt penziósnét vagy azt a kis epizódszínésznőt, aki nagy művésznők szeszélyéből kap itt-ott egy jelentősebb szerepet, hogy azután újra elmerüljön a penzió himnájába éppen úgy, mint azok a csenevész akácok, amelyek a közeli Dunaág szélén szegényes ligetet szimbolizálnak. De van a regénynek egy titokzatos alakja is, Kádár öméltósága, aki évtizedekig teljes életet élt és bátor kockázatokkal fejlesztette ki magából a tehetséget a legtökéletesebb és legfinomabb életformához. Kádár öméltósága, a békeévek stílusos gentlemanje, a sok szürke élettel jelentkező sivár jellel szemben, az eleven emléképpé szinesedett múlt, ami annál varázslatosabb, minél vigasztalótabb, tragikusabb, groteszkebb az a hangyaboly, amelyet az odatévedő újságíró, akaratan kívül felkavar. Az újságíró passzív alakja különben a legéletesebb. Mint valami észrevétlen laterna-magfán, rajta keresztül vetitődik és higgad le mindaz a csomosodó kis, szegényes, molyette probléma, amelyek ezeknek az élet mellékvágányára tévedt

alakoknak azonban az élet és a halál kérdései.

A szűk területen, a penziószobák és a társashelyiségek borus hangulatában lejátszódó regénynek legerősebb része az alakok és a környezet ábrázolása, a nem egyszerű szinte életvegyi biztonsággal jelentkező megállapítás, ami ellen nincs fellebbezés. A bíráló kérlehetlensége az, aki hangfogóval érzelmi hurján, a feszültségek viharát a leplezetlen igazság erejével fojtja el. Ezek azok a pillanatok, amikor az olvasó az író crejét érzi és látja, hogy alakjának ütőerén az alkotó kéz biztonsága pihen.

Kázmér Ernő

*

Tamási Aron: Szülőföldem

(Erdélyi Szépművés Céh, Kolozsvár)

Valahányszor erdélyi magyar könyv kerül a kezembe, hiába akarok tárgyilagos maradni. Képtelen vagyok arra, hogy erdélyi magyar író művét: csupán műalkotásnak tekintsem. Irodalomföltöztetés, valószínű van ezekben a könyvekben. Szívvel és értelemmel készült nemcsak eszköz azokhoz a nemzetnevelési irányzatokhoz, amelyek nélkül az utódállamokban két évtized alatt kifejlődött magyar irodalom nem tudott volna hű maradni ahhoz a lelkeséghez és ahhoz a szellemi világtérképhez, amelyet a lélek kiegyensúlyozottsága és a szellem magasabbrendűségébe vetett hit formált. Lehátarolt lehetőségek közé szorított nagy erőfeszítés: ez a jellemzője az utódállamok magyar irodalma két évtizedének. Ebben az erőfeszítésben a vezető szerep az erdélyi írónak. Az ő nemzeti, művé-

szeti és erkölcsi öntudatuk, amit az egyetemes emberi szellem felé tárguló világképbe építettek, olyan irodalmi érték, ami az egyetemes magyar szellemiségben belül, egészségesebb, emberibb magyar szellemre mutat. Volt idő és sokan vannak még ma is, akik ezt külön erdélyi szellemnek, az erdélyi magyar irodalom külön lelkiségének nevezik. Történelmi példákra hivatkoznak. Idézik az erdélyi fejedelmek puritán erkölcsiségét, Bethlen Gábor bölcs demokráciáját, a hajdani gyulafehérvári főiskolának világvonatközösben is döntő befolyásu tudományosságát, a szilágysági Ady tragikus önmarcangolását és Szabó Dezsőnek a székelység mesélőkedvűből feldübbögött expresszionista fajvédelmét. Ezek a századokon át mindig megmutatkozott külön erdélyi utak torkolottak most abba a tágabb értelemben vett erdélyi mondanivalóba, ami tulajdonképpen nem más, mint az a tiszta magyar szellem, amelynek egyetlen rendeltetése: Európa látószírtjének vonalán a jobb, az emberibb, a nemesebb emberért küzdeni.

Az erdélyi mondanivalónak külön jelentőségét, az erdélyi író külön tudatát és az erdélyi magyar művészetnek külön lelki képét a legtisztábban *Tamási Áron* könyvei mutatják. Ábel, a székelly Till Eulenspiegel, a magyar irodalomnak ez a maradandó értékű, nyugtalan vérű csavargó figurája, aki a balladás festésű székelly havasok alól erdélyi városokban, majd Amerikában kóborol, tulajdonképpen az első magyar kísérlet, hogy a folklore világának garabonciás alakjából valóságos, bővérű regényfigurát formáljon. Tudjuk, a világirodalomban nem egy példa van erre. A

francia regények Nyársforgató Jakabja, a Peer Gynt és a cseh Hasek Svejkjének kacagtató együgyűsége mögött meghuzódó népi filozófiában mindig az emberiség feltépett sebei véreznek. Ábel, a kis székellyfiú még sem mártír. Beér a férfikorba és küzd az igazságért, a lélek tisztaságáért, azokkal a népi eszközökkel és azokkal a allegóriába bunkolt szedettvedett alakokkal, akiket az erdélyi kisebbségi élet körül kavargó mindennapi küzdelem vet fel. Ebben az értelemben, Ábel az erdélyi magyar kisebbségi élet kacagtató persziflázsa és helyzetkomikumai, a gatlás nélküli csufolódás özönében olyan mély, emberi trakikumokig érnek, amelyekben a vidám kacagást szomorú férfibánat váltja fel.

Új könyve, a »Szülőföldem« minden eddigi könyvénél erdélyibb, emberibb. Az író hazafelé tart, szülőfalujába. Utját megszakítva, több erdélyi városban megpihen.

Ugy indul a könyv, mint valami meleg, derüs, kedves vakációs történet, friss utijegyzet. Azonban minél inkább közeledik a célhoz, minél több napot fölt odahaza, annál jobban mélyül mondanivalója. Humora is annál inkább fordul abba a szomorkás, kedves, az önmaga érzelmességén sokszor mosolygó székelly bánatba, ami Tamási Áronnak éppen olyan külön varázsa, mint az a személyes, naplószerű, minden póz nélkül tudósító elbeszélői módor, amely annyira közvetlenül hat és frissít, mintha egy modern regényt olvasnánk. Ebben az értelemben ez a népi-író modern író is. Átveszi az irodalomba nyomult újságírás közvetlen eszközeit, a valóság tudósításnak azt a könnyű, okos, szellemes külsőséget, ami monda-

Kázmér Ernő irodalmi szemléje

nivalóinak témaköréhez, valósággal szellemesen simul. Ez az elbeszélő-módor most sem nélkülözi a mókát. E nélkül Tamási Áron egyetlen könyvét sem éreznénk olyan szívhezszólónak, mint amilyen ez a legújabb könyve is, amelyet egyszerű emberek érzelme, falusi mezők egyszerű virága és a székely hegyek fölé boruló kék ég tisztasága derítenek. Mert lehet e szívhez szólóbban, egyszerűbben megmutatni a hazatérés örömét, az anyja kicsi barna arcát előtűző könnyeinek özönét, amikor az író a terített asztal felett mondja nővérének: »No, Ágnes, vidd vissza hamar a bort a korcsmába! S mondó meg nekik, hogy most nem tudunk inni, mert sirni akarunk.« Így olvad fel az örömből a sírás, a könnyből a nevetés, a bánatból koccintó vidámság. S ahogy az édes anyját pár vonással festi: »Feje mint egy husvétii tojás, amire valami vidám, keleti ember rárajzolt mindent, ami kell egy emberi arcra. De már régen, mert beleevődött mélyen a rajz és nemes barnára szívódott a festék, csak az ősi levelek tompa pírja lengi körül.« Valóságportré ez, mint valamelyik régi hollandi mesternek füstös, barna vásznán megelevenedő, öregedő asszonyi fej, talán éppen a Van Eyckéhoz hasonló, aki női modelljei arcának festése közepette, lelküket is azzal a figyelemmel és azzal a megindító tisztelettel próbálta vászonra vetíteni, amivel csak megkülönböztetett, nagy asszonyoknak hódolt. A táj és faluképei, egy kis borvizes legényke figurája, amint a vásártéren a borvizes hordó alatt üldögél, mind fájdalomokat és borús gondolatokat ébreszt benne, az édes pohárnak: az anyának és a szülői

háznak elmulását. De vannak tragikusabb, viharosabb élményei is. Egy rejtelmes erdei tűz emléke, szenes csontokkal, a tüztől meg nem emésztett két lábfejjel és egy zsivajos, sűrűsödő halotti tor, ami borba, kártyába, tréfába vastagodik. Ez a halotti tor a nép életérének legmélyebb, legőszintébb megnyilatkozása. Alig öt-hat oldal ez a düleri rajzokra emlékeztető leírás, mégis úgy érezzük, ebben a pár oldalban mutatkozik meg a legcröteljesebben Tamási Áron írói jelentősége. A városból hazatérő író, az emlékezések és a fiatalokból visszatérő emlékek özönében a valódi népi anyagot építi a regénybe, a nép keresetlen megnyilatkozásának azt a módját, amely a maga primitívességében tulajdonképpen nem teszi a művészetet primitívvé, hanem ellenkezőleg: fokozza és a fejlődés újabb, magasabb fokára emeli. A népi irodalomnak és a népi művészetnek abba a mozgalmába, amelynek élvonalán ma kétségtelenül a székely Tamási Áron vezet.

Kázmér Ernő

*

*Mikes Margit: Költő a konyhán
(Versek. Királyi magyar egyetemi
nyomda, Budapest)*

Ennek a harmincnál alig több verset összefogó kis kötetnek címe nem szerencsés. A költő mélyebb, verseinek hangja is egységesebb, sem hogy éppen az a címvers jellemezze, leghűbben, amelynek valóságosan ugyan eleven, de van benne valami abból a csalódásból, amit kár felidézni akkor, amikor nem csalódás

és nem a tragikus a költői forrás. A természet költője, a szeretni való drága, szép természeté és látásának bensőséges szelidségében a vidáman induló tavasz, a napfényes nyár, a didergő őszi és a havas tél minden parányi részlete közvetlenül válik lírává. Frissen, egyszerűen azonosul a természettel. A természet hangulata, lelke bensőséges hangulatának töretlen tolmácsolója. A természet és a lélek hangulatának ez a költői módszere, a nagy költők embert és természetet átölelő, lelkenedző örömeire emlékeztet. *Mikes Margit* mündézt a nagyvárosi élet mindennapi hangulatával szövi át és hangszerei modern, nagyvárosi lírává. A tavaszi est illata a villamoson lepi meg. A csörömpölve rohanó kocsij megfiatalodó utcákat szel át. Dombokra kapaszkodik, virágzó gesztenyefák alléja köszönti, de a költő ujjongása kopott, gyűrött, fáradt utasszomszédai megviselt arcán nem talál viszonzásra:

*»és egyszerre minden kialszik
és egy tündöklő perc után
rámsötétül a gyász jövődő
s teljajdul bennem a magány.«*

Ez az érzékenység: a gyönyörködésből, a túlszűfolt természeti képek fülledtségéből a bánatra, a magányra, az elmúlásra emlékezni, a modern magyar líra sajátossága. A háborúutáni világ zűrzavarában éneklők apró örömeibe mindig belecsöppen valami abból a fájdalomból, ami keserűvé teszi az édes hangulatot, tompává a kristályok fényébe játszó szívárványt és kioltja azt az izzást, ami az értekek és szenvedélyek paraszán tüzesedett. *Mikes Margit* természeti és hangulati lírájában Budapestnek külön szerepe van. Az alkonyi Dunán túl-

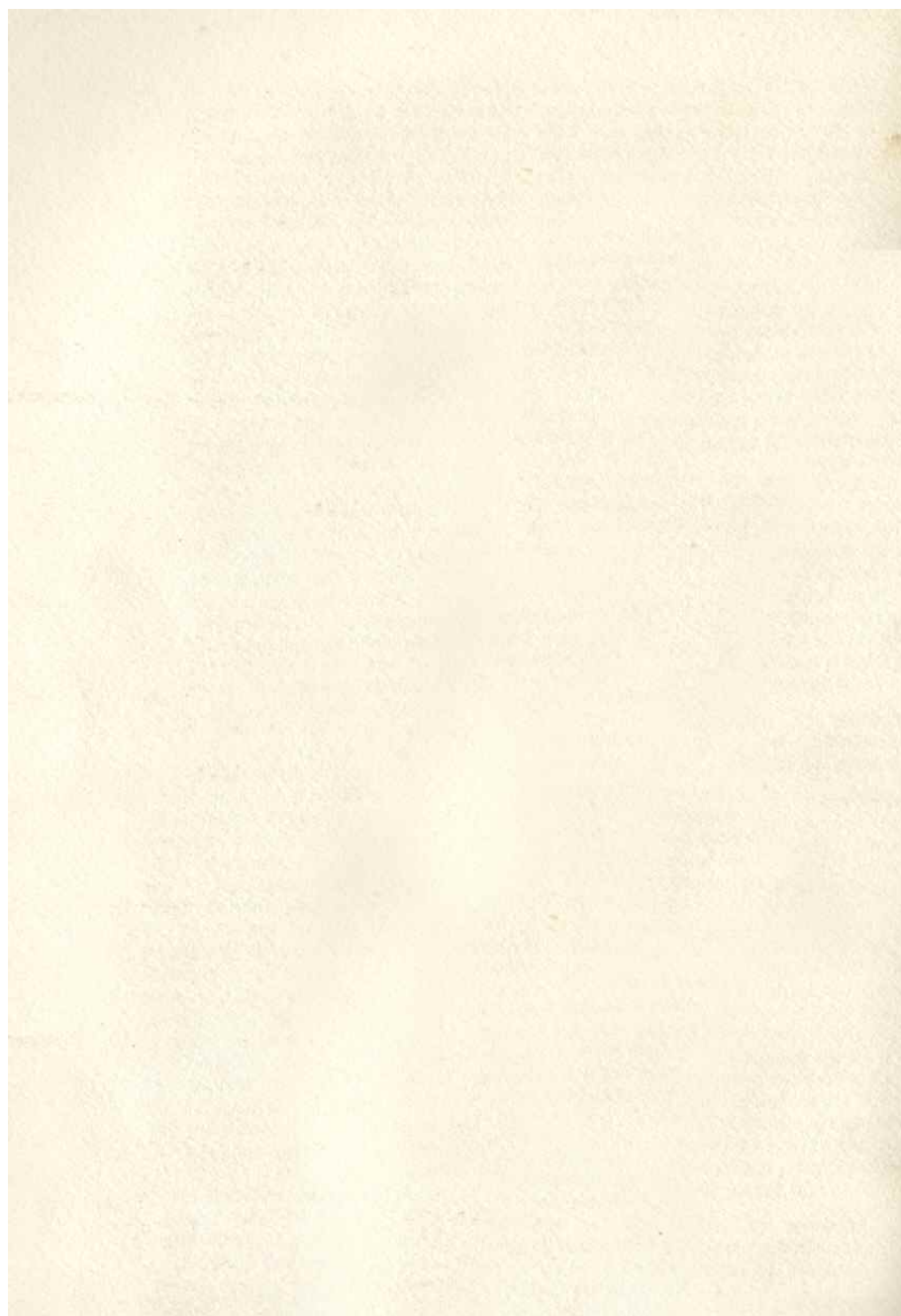
kölő, vontató hajók, a Városmajor parkjának avarát felverő, borzongató őszi szél, a budai házsorok, a Déli vasút és a füstös kávéházakba beszikrázó napsugár olyan költői tudat, amely a nagyvárost nem külön lírai átélésnek, hanem valóságos otthoni tájéknak tekinti. Kiseb filozófiai hajlandósága verseiben alázatos és egyszerű jélek. A finomságnak és a józanságnak azzal a törekenny, asszonyos érzelmességével, ami minden egyéni vagy filozófiai gondolati rendszer nélkül is eljut a racionálíshoz, holott gondolat-töredékeiben inkább irracionális. A szegénységről énekel:

*»Maradjon üres az asztalom,
hadd jusson több a faraóknak:
— én szegyellem, ha jóllakom.«*

Mennyivel szebb, közvetlenebb, emberibb ez a szolidaritás annál a sok programm-versnél, amelyek átforrósodott, zsufolt pátozzsal áradó kötetlenségükkel a világ külső politikai eseményein át, a részvét vagy a lázadás journalizmusát idézik!

Legszebb verse kétségtelenül: »A fazék.« Az asszonyi lélek válságának és a behorpadt, ütött, kopott, csillogó zománcától megfosztott, but és gondot forraló öreg fazéknak költői párhuzama olyan természetes, tartózkodó nemes lírára vall, amivel újabb költőnőinknél alig találkozunk. Az asszonyi élet eseményeinek és külön élményeinek fa-zék-szimbóluma nem maradhat hatás nélkül. Öröm és jóleső érzés fogja eltölteni mindazokat, akiknek van hangulatuk ahhoz a halkszavu, intim költészethez, aminek *Mikes Margit* néhány verse meggyőző példája.

KÁZMÉR ERNŐ

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásuk azt indokolttá teszik.

1939. Junius

KALANGYA

6. Szám

Odgovorni urednik: — Felelős szerkesztő: RADÓ MRE

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štamps Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar